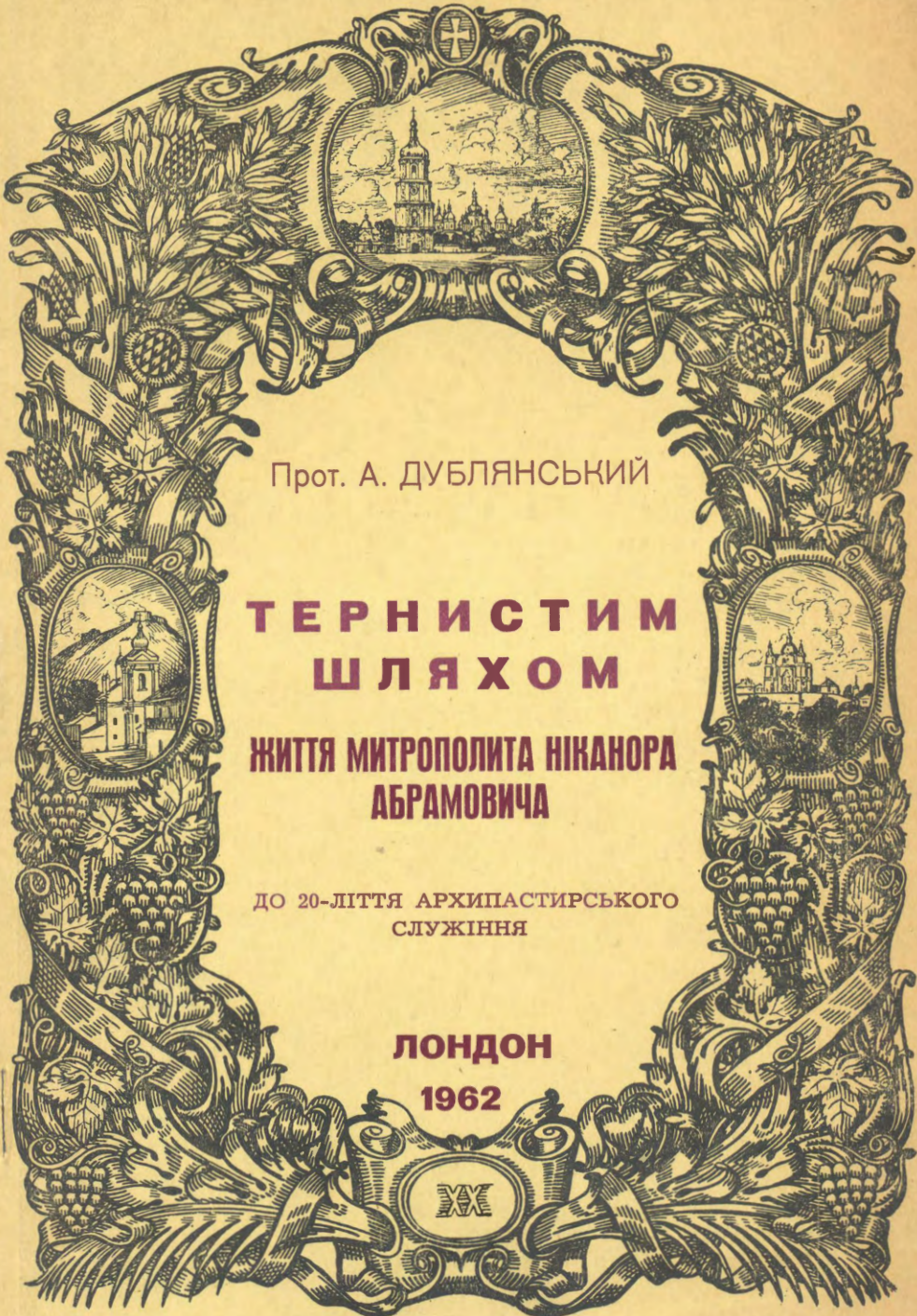

Прот. А. ДУБЛЯНСЬКИЙ

**ТЕРНИСТИМ
ШЛЯХОМ**

**ЖИТТЯ МИТРОПОЛИТА НІКАНОРА
АБРАМОВИЧА**

ДО 20-ЛІТТЯ АРХИПАСТИРСЬКОГО
СЛУЖІННЯ

ЛОНДОН

1962

Прот. А. ДУБЛЯНСЬКИЙ

ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ

ЖИТТЯ МИТРОПОЛИТА НІКАНОРА АБРАМОВИЧА

•

ДО 20-ЛІТТЯ АРХИПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ

1942—1962

**Видання Генерального Церковного Управління УАПЦ
в Великій Британії**

ЛОНДОН

1962

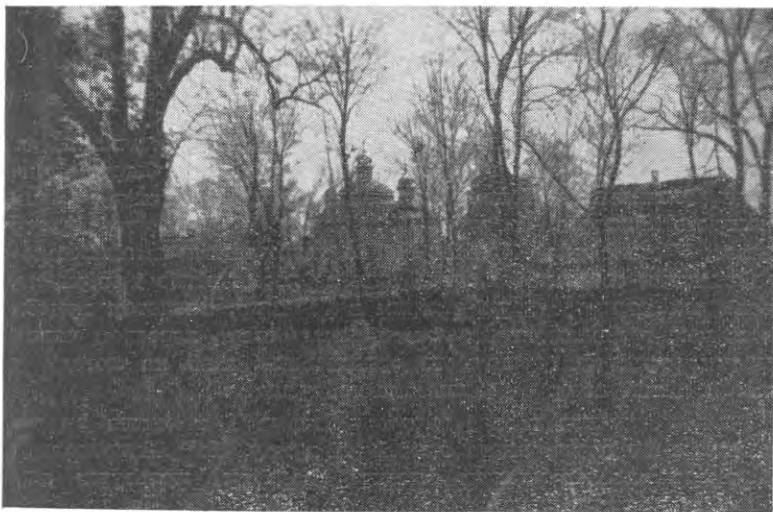

**Його Високопреосвященство Високопреосвященіший
Н І К А Н О Р
Архiepіскоп Київський і Чигиринський
МИТРОПОЛИТ У.А.П.Ц. НА ЕМІГРАЦІЇ**

**РІД ВЛАДИКИ. ПОЧАТКОВА ОСВІТА. У ВОЛИНСЬКІЙ
ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ. ПРОФЕСОРИ УКРАЇНЦІ.
УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА В СЕМІНАРІЇ. СПІВПРАЦЯ
З ТОВАРИСТВОМ ДОСЛІДНИКІВ ВОЛИНІ.**

На плоскій низині так званого Волинського Полісся, на північний захід від міста Ковля, при залізничному шляху Ковель-Берестя, серед чудової поліської природи, у тіні старих дерев з прадавніх часів існувало велике село Мізов¹⁾.

У цьому селі 27 липня (за ст. стилем) 1883 р. в бідного дяка-вчителя Нікандра Федоровича Бурчака-Абрамовича й його дружини Олени Миколаївни, з стародавньої духовної

Церква в с. Мізові на Волині.

¹⁾ В українських часописах або журналах можна знайти також іншу назву цього села — Мизів. Місцеве населення називало його Мізов. Старовинна назва його була Нізово (українська вимова — Нізово)...Опісля буква «Н» перейшла в «М», а буква «о» вкінці відпала. У ВІР Митрополита Ніканора зберігається чаша з Мізовської церкви з написом "Pro sanctissimo Sacramento ecclesiae Nisoviensis. Anno Domini 1764". Найстарша вістка про це село походить з 1502 р. Перед другою світовою війною дещо з історії цього села («Церква в Мизові») писав в одному з краєзнавчих українських журналів у Львові інж. Леонід Маслов.

родини Пинькевичів, народилася п'ята з черги дитина — син (теперішній Митрополит Української Автокефальної Православної Церкви на чужині), якого при хрещенні назвали Ніканором в честь св. Ап. з 70-ти Ніканора. Бурчаки-Абрамовичі були старовинним шляхетським родом і походили з Литви: звідки дуже давно переселилися на Волинь, Київщину й Холмщину та зукраїнізувалися. Предки Митрополита Ніканора належали до духовного стану. Натомість батько, хоч мав закінчену Волинську Духовну Семінарію і був навіть командирований до Київської Духовної Академії, в наслідок смерті діда Владики, а його батька свящ. Федора, що втопився, рятуючи потопаючу жінку, не міг продовжувати науки і не став священиком, бо одружився з вдовою. Родина Нікандра Абрамовича була велика й складалася з 12 осіб, бо після Ніканора були в нього ще діти та жили при ньому ще інші непрацевдатні члени родини. На батьках лежав обов'язок утримувати цю велику родину. У зв'язку з тим у родині панувала біда і часто доводилося їй голодувати.

Ніканор Абрамович вчився спочатку в сільській церковно-парафіяльній школі в Мізові у свого батька, а опісля в Мілецькій Духовній школі (бурсі), що знаходилася в Маційові біля Ковля. Наука йшла йому легко, але не раз докучала біда. Не зважаючи на все, ці часи перебування серед багатой природи Волинського Полісся залишили незатертий слід у душі молодого Ніканора. Згадуючи їх, Владика Митрополит Ніканор писав: «Того рідного Полісся з його несьходимими лісами, невідслідженими озерами-болотами, дивною рослинністю і звіриною, меланхолійними звуками сопліки в березині, клекотом худоби в хащах, гудінням «гупала» в лісовому озері, вереском чаплі, милим туркотом горлиць та «райканням» жаб на погоду у тихий літній вечір — ніколи не забудеш...»²⁾.

Рівнож глибоко пізнав, щиро полюбив і належно оцінив селянина-поліщука, якого звичай на думку ВПР Митрополита Ніканора «носять ознаки високої своєрідної культури, яку виробив нарід протягом довгих століть»³⁾.

Не можна не згадати про вплив на Ніканора його батька, який в ті часи слабкої національної свідомості більшості українців, був свідомим українцем і мав власну українську бібліотеку. Ці українські книжки він читав селянам. Тяжка праця й важка хвороба скоро зломили організм Нікандра Абрамовича й він вмер, коли його синові Ніканорові було лише 15 років. Мати Владики Ніканора пережила свого чоловіка й померла нагло в Житомирі в 1918 р. на вістку про замордування большевиками в Бесарабії наймолодшого з її синів —

²⁾ Лист до відповідального Редактора «Літопису Волині» А. А. Шумського, «Літопис Волині» ч. 4, Вінніпег, 1958 р., ст. 6.

³⁾ Там же, стор. 5.

Федора, студента Харківського Ветеринарного Інституту⁴). Не зважаючи на тяжке матеріальне положення родини Абрамовичів, батьки за всяку ціну старалися, щоб їхні діти мали відповідну освіту. Завдяки цьому вони майже всі здобули не тільки середню, але й вищу освіту.

З закінченням Духовної школи в Маціївці й вступом до Волинської Духовної Семінарії в Житомирі в житті молодого Ніканора Абрамовича розпочинається новий період. Житомир, у той час головне місто Волинської губернії, крім адміністративного осередку був одночасно центром волинського шкільництва. Було тут багато середньошкільної молоді. Тут власне здобував свою середню духовну освіту майбутній першоієрарх УАПЦ, навчаючись в багатьох відомих викладачів-богословів. Навчання, як скрізь у ті часи в Україні, відбувалося російською мовою, але українська національна стихія була живучою й охоплювала не тільки учнів, але й часто викладачів. Серед них був ряд свідомих українців, що своїми викладами й особистими контактами з учнями, виховували їх на свідомих українців.

В першу чергу треба згадати Юліана Тиховського, викладача літератури, що його за освідомлюючу українську працю серед учнів весною 1906 року було усунено з семінарії. Другий викладач літератури Захар Курдиновський також був свідомим українцем. До свідомих українців належав і наступник Ю. Тиховського, Петро Нікандрович Абрамович, старший брат ВПР Митрополита Ніканора, який після закінчення Петербурзької Духовної Академії став викладачем семінарії. Згадуючи П. Н. Абрамовича, один з учнів цієї семінарії пише: «Вирісши у самій гушці українського села, він та вся їх родина були переконані українці. Сам знав з дитинства біду, тому був дуже скромний, працьовитий, сумлінний і до того кликав учнів. Дуже кохався в книжці, тому багато набував книжок для своєї власної бібліотеки, та й нас заохочував любити книжку і вміти її використовувати»⁵). Цю характеристику можна вповні віднести також і до його брата, теперішнього Митрополита Ніканора. Були ще в семінарії й інші свідомі українці-викладачі. Велику роль в поширенні української національної свідомості семінаристів і взагалі шкільної молоді у Житомирі відіграв Орест Фотінський — викладач жіночої єпархіальної школи.

Коли ще Ніканор Абрамович був у молодших класах семінарії, постала в семінарії Українська Громада, що її заложив

⁴) З ближчої родини (ВПР Митрополита Ніканора, згідно його підрахунків, загинуло від большевиків 9 осіб, а з усієї ближчої й дальшої родини аж 28 осіб.

⁵) Андрій Холмський: «Учительський персонал Волинської Духовної Семінарії в 1905-09 роках. »Віра і Знання«, т. I., Нью-Йорк, 1954 р., стор. 108.

тут учитель однієї з міських шкіл у Житомирі Лука Гаськевич. Він же був і першим головою цієї Громади, займаючись організаційними справами, освідненням семінаристів і доставлянням українських книжок, що особливо в ці часи перед революцією 1905 року не було легкою справою, коли друк українських книжок на території російської імперії був заборонений. Доводилося отже ці книжки часто перепачковувати з Галичини. Українська Громада особливо розрослася в часі революції 1905 року. До Громади втягалося учнів і інших середніх шкіл у Житомирі. Після здушення революції й трагічної смерті від рук жандармів її основника учителя Л. Гаськевича, вона працювала більш конспіративно. З самих початків її існування до неї належав Ніканор Абрамович, який був з Л. Гаськевичем у постійному контакті й після нього став головою Громади, займаючи це становище якийсь час до моменту свого переходу з гуртожитку на приватне помешкання свого брата, згаданого вище П. Абрамовича, викладача семінарії. Після Н. Абрамовича головою Громади став Борис Максимович Білецький. Громада видавала свій орган на гектографії й редагував його в часі перебування головою її Ніканор Абрамович, який в часі своєї науки в семінарії багате працював над ширенням національної свідомості серед молодших учнів семінарії. Зокрема під впливом Ніканора Абрамовича став на український національний ґрунт Арсен Річинський, пізніший лікар та церковно-громадський діяч на Володимирщині, який розпочинав свою науку в семінарії, коли Владика Ніканор кінчав її. Доводилося також Громаді вести ідеологічну боротьбу з лівою течією серед семінаристів.

Для побороення Української Громади в семінарії й ширення русофільства Архiepіскоп Антоній Храповицький заснував у семінарії так зв. «Релігiозно-нравственный кружок» на чолі якого став відомий пізніше прот. П. Табінський. Ніканор Абрамович, що був у той час головою Громади, разом з іншими членами Громади провадив з ним і членами цього кружка дискусії, які кінчалися завжди перемогою українців. Цей кружок був між ін. розв'язаний самим Архiepіскупом Антонієм, коли виявилось, що члени його порушують його регулямін. Що ж до П. Табінського, то описав він став сам свідомим українцем. Вже після закінчення семінарії Ніканором Абрамовичем Українську Громаду розгромили жандарми з наказу Архiepіскупа Антонія⁶⁾.

В Житомирі, ще будучи вихованцем семінарії, Владика Ніканор став співробітником, а після закінчення семінарії — повноправним членом «Товариства Дослідників Волині», приймаючи участь в наукових екскурсіях, розкопках і дослідч

⁶⁾ Б. Лаврівський: Житомир перед першою світовою війною. «Волинь» ч. 1, Нью-Йорк, 1951 р., стор. 8.

праці його та співпрацюючи в його органі «Труди Общества Исследователей Волині». Це наукове товариство провадило все-стороннє вивчення Волині. В його органі друкувалися цінні праці з історії, археології, географії, етнографії, геології цього краю.

«Замилування до досліджування Волині, заложене в мене Товариством, — писав ВПР Митрополит Ніканор, — не покидало мене на протязі всього мого життя. Багаті збірки волинських музейних експонатів під час першої світової війни знищила, разом з моїм мешканням на Володимирщині, пожежа. Дещо побачило світ, як напр., розвідка «Про культ предків на Волині», «Азалія понтіка на Волині» (ботанічний нарис) та інше...»⁷⁾.

Дерманський Манастир. Місце заслання Владики Ніканора.

Юнацькі роки, прожиті в Житомирі на початку XX століття, залишилися надовго в душі ВПР Митрополита Ніканора золотими спогадами. Пережите тоді там було, за словами самого Владики, «світле, молоде, запашне...»⁸⁾.

⁷⁾ Лист до відп. Редактора «Літопису Волині» А. Ф. Шумовського. «Літопис Волині» ч. 4, стор. 4.

⁸⁾ Там же, стор. 3.

**Свящ. о. Ніканор Абрамович
(1920 рр.)**

**ВИСВЯЧЕННЯ НА СВЯЩЕНИКА. ПЕРША ПАРАФІЯ.
ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ. ЕВАКУАЦІЯ. ПРИЗНАЧЕННЯ
НА ОПІКУНА БІЖЕНЦІВ. БРАТСТВО СВ. СПАСА.
ПРИЗНАЧЕННЯ НА ВОЛИНСЬКОГО ГУБЕРНІАЛЬНОГО
ІНСТРУКТОРА НАРОДНОЇ ОСВІТИ. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ
ПРАЦЯ. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ.**

Родинні обставини примусили Ніканора Абрамовича після закінчення Волинської Духовної Семінарії піти на працю. Кілька літ він вчителює на Володимирщині в церковно-парафіяльній школі, а одночасно записується до Київського Комерційного Інституту, три курси якого закінчує. В 1910 році одружується. Того ж 1910 року Єпископ Володимиро-Волинський Фадей, вікарій Волинської Єпархії, з наказу правлячого Архієпископа Антонія Храповицького у Володимирському соборі 22 жовтня (ст. ст.) висвячує на диякона, а наступного дня 23 жовтня — на священика з тимчасовим призначенням до с. Білич у поміч своєму тестеві, де о. Ніканор одночасно вчителює в церковно-парафіяльній школі. 24 лютого 1912 року на власне бажання одержує призначення на відповідальну парафію в с. Тишковичах на Володимирщині.

Тут у Тишковичах, не зважаючи на несприятливі умовини, молодий священик о. Ніканор скоро знаходить спільну мову з парафіянами і за короткий час здобуває в них повне довір'я і пошану. За час свого настоятельства в Тишковичах у цьому селі разом з приписними парафіями до нього заснував чотири школи і побудував ще одну церкву та в одній з церков новий іконостас.

Ставши священиком, о. Ніканор іде стежкою, що її накреслив сам ще раніше. Пішов на сільську парафію, відкидаючи всякі запрошення на міські чи т. зв. кращі парафії. Мрією о. Н. Абрамовича було здобуття вищої богословської освіти, одночасно виконуючи душпастирську працю серед рідного йому народу, його селянської верстви, яку він розумів, може, найкраще як хтось інший. В цій атмосфері українського села він почувався якнайкраще і його взаємовідносини з українськими селянами, його парафіянами, завжди були добрими й сердечними. Село любило свого отця й наділяло пошаною, а отець з своєї сторони завжди знаходив з селом спільну мову⁹⁾.

⁹⁾ А. Холмський: П'ятдесятиліття служення в священичому сані Митрополита Ніканора. »Українське Православне Слово«, ч. 9 за 1960 рік, стор. 9.

Після кількох років священства, перебуваючи на селі, о. Ніканор записується в серпні місяці 1914 року до Київської Духовної Академії. Не зважаючи на цілий ряд перешкод, як війна, евакуація, несприятливі обставини для навчання, повний курс цієї Академії закінчує в 1918 р., однак без звання кандидата богослов'я, бо не встигши здати кандидатської роботи, мусів рятуватися від комуністів і податися на Володимирщину, що її зайняли поляки, та сама Академія незабаром була замкнена. Коли вже мова про освіту Владики Митрополита, необхідно згадати ще, що в 1917 р. він записався на історично-філологічний факультет Університету св. Володимира в Києві, на якому два роки студіював історію. Усього разом відбув 8 років студій на вищих школах Києва: Комерційному Інституті, Духовній Академії й Університеті св. Володимира. Їздив до Києва спочатку з Володимирщини, а опісля з Житомира. Так відбувалося не з-за браку грошей, а тому, що сам собі того священик-студент хотів¹⁰). З Києва ж до села для праці серед українського народу привозив все потрібне для своєї там «лябораторії». Вже в перших роках свого священства мав бібліотеку, в якій можна було знайти повний комплект «Архіву Юго-Западної Росії», Архіву «Археографічної Комісії» та ряд богословських праць та з історії Церкви. Ця бібліотека постійно поповнювалася новими виданнями. В ній були й такі праці як «Історія України-Руси» проф. М. Грушевського, праці історика В. Антоновича, історія Церкви Митрополита Макарія, «Православная Богословская Енциклопедія», Енциклопедія Брокгауза і Ефрона та інші. Було й ряд стародруків, між ними Служебник Митр. Петра Могили, «Апокризис», словник Памви Беринди й інше.

У цій «лябораторії» він і працював, а Київські вищі школи для сільського священика на Волині були помічними для орієнтації в тих матеріалах, що він їх використовував. Засобів на те все, однаково як і на часті поїздки до Києва та оплати університетські й інші потреби, з таким життям пов'язані, тодішньому волинському священикові, що провадив скромне життя, — цілком вистачало¹¹).

На жаль, всі ці великі скарби загинули: одні під час першої світової війни, коли проходив фронт через ці села, де був настоятелем о. Ніканор Абрамович; другі в часі другої світової війни, під час відступу німців, коли в 1944 р. було спалене село Мізов.

Нормальну працю молодого священика о. Ніканора Абрамовича, після кількох років душпастирства, перервала була перша світова війна. В наслідок наближення фронту о. Ніка-

¹⁰) Л. К.: Доповнення до життєпису ВПР Митрополита Нікана. «Укр. Прав. Слово», ч. 10 за 1958 рік, стор. 15.

¹¹) Там же.

нор змушений був в червні 1916 р. евакуюватися з Тишкович і переїхати до Житомира. Тимчасом у червні 1916 р. Волинський Архієпископ Євлогій переводить о. Н. Абрамовича з Тишкович до Сельця на місце померлого там священика. Тому що ця місцевість опиняється в австрійсько-німецьких руках, не може зайняти цієї парафії. Залишається отже жити й надалі в Житомирі аж до 1919 року.

Бачучи дуже тяжке положення біженців евакуйованих з зайнятих австрійцями теренів Волині й Галичини, розпочинає на власну руку акцію для поправи їхньої долі. А доля їхня була дійсно дуже незавидна. В самому Житомирі було багато інтелігенції і священиків-біженців, якими ніхто не цікавився, а навіть більше, — місцеві уряди не хотіли їх приймати й неприхильно ставилися до них. Ще гірше було положення на провінції, де по кілька родин містилося в кол. господарствах німців-колоністів. В наслідок бід і невідповідних гігієнічних умов серед біженців панували різні пошесні хвороби. Для дослідження їхнього життя, свящ. Ніканор Абрамович виїжджає на власні кошти до повітів Житомирського, Новоград-Волинського й Овруцького. У висліді своєї поїздки пише статті до житомирських часописів «Волинь» і «Жизнь Волині» з описом жахливих картин поневірянь біженців. Ці статті викликали негайно відповідну реакцію. Справою зацікавився губернатор, який викликав до себе о. Н. Абрамовича, щоб пересвідчитися в правдивості поданого опису, й після цього було доручено голові Земської Управи Б. Лелявському разом з о. Н. Абрамовичем зайнятися покращанням долі біженців. Негайно була переведена реєстрація всіх біженців, а о. Ніканора Абрамовича було призначено на опікуна біженців на Житомир і Житомирський повіт та уповноваженим Земського Союзу для розподілу допомоги біженцям. Після цього положення біженців стало зовсім іншим. Згідно з плянами о. Н. Абрамовича було зорганізовано харчеві, санітарні й одягові пункти для біженців і розпочалася регулярна опіка над ними. Становище Опікуна біженців займав о. Н. Абрамович до 1918 року.

Після революції 1917 р., коли розпочалися часи українських визвольних змагань, що захопили вони також і церковне життя, перед о. Ніканором Абрамовичем відкрилася перспектива здійснити давні мрії його: стати до праці над відновленням старих українських церковних традицій, що їх послідовно усувала московська церковна влада. Для праці відкривається широке поле. Свящ. Н. Абрамовича обирають делегатом на Єпархіяльний З'їзд Волинського духовенства. 29 червня 1917 року на цьому Волинському Єпархіяльному З'їзді духовенства і мирян у Житомирі він був обраний членом Володимирської Повітової Церковної Ради. Згодом стає одним з членів-основників Українського Братства Святого Спасу у Житомирі.

засновання якого відбулося 23 січня 1918 р. і до якого належали визначні українські духовні й світські діячі.

У своїх спогадах Н. Бурчак пише про це Братство:

«Загальна ціль Братства окреслена була в зверненні з приводу відкриття Братства: «По звичаю нашому стародавньому, від дідів наших нам заповіданому, в часи страшного лихоліття, знуцання над Церквою нашою Православною, в часи людського недбалства про «єдине на потребу» — засновуємо «Братство Св. Спаса на Волині», на хвалу Бога, в Трійці Єдиного, і Пречистої Його Матері, на славу Церкви нашої Святої, — для з'єднання любов'ю духовною віруючих у Христа, для спільної релігійної та культурно-просвітньої праці на рідній ниві...»

Головні завдання Братства було встановлено на першому засіданні між іншими такі: оборона Православної віри, як національної, споконвічної віри Українського народу; відродження форм і змісту давнього церковного життя; охорона стародавніх українських церковних звичаїв; друкування церковних книг, а також інших книжок релігійного та просвітнього змісту; охорона церковної волинської старовини й відродження українського церковного стилю; влаштування бесід і читань для народу й шкільної молоді; запровадження до церковних відправ української мови та інше¹²).

Члени Братства розпочали працю з ентузіазмом. Почалося відродження українських традицій у Церкві. На жаль, політичні події того часу ставали на перешкоді цій праці, аж остаточне закріплення большевиків у Житомирі припинило працю Братства взагалі.

Одночасно з працею в Братстві свящ. Н. Абрамович поринає у вир української національної праці на культурно-освітньому полі. Вже незабаром після революції о. Н. Абрамович був обраний радником Товариства «Волинська Просвіта» і заступником голови її, а згодом — секретарем. 24 березня 1918 р. був призначений волинським губерніяльним інструктором народньої освіти. В часі існування в Житомирі української влади о. Н. Абрамович розгортає широку культурно-освітню працю. Всього себе віддає на службу своєму народові, щоб піднести його освітній рівень. Працює невтомно і на церковному й на громадському відтинках. Обдарований літературним талантом, пише статті й оповідання в «Волинській Газеті», якої був членом редакційної колегії. В 1918 році сам редагує в Житомирі культурно-освітній журнал (місячник) «Світець», якого вийшло три грубих числа (в тому одне подвійне). Співпрацівниками в ньому були К. Черкаський (пізніший сенатор у

¹²) Н. Бурчак: Початки українського церковного відродження на Волині. «Рідна Церква» ч. 44 за жовтень-грудень 1960 рік, стор. 5.

польському сенаті), О. Фотінський, Петро Абрамович (брат о. Ніканора), Є. Неснадкевич, Михалевич і інші. В своїх спогадах Андрій Холмський пише про цей журнал: «...»Світець«, що одно число його було мені колись потрапило до рук і зробило на мене найкраще враження. Зміст його був призначений пізнанню Волині. Він містив у собі статті з природи та історії краю, трохи тодішньої сучасності. Цікаво, чи зберігся хоч один примірник того гарного видання, що стояло на високому поземі...»¹³⁾. В 1919 р. о. Н. Абрамович редагував у Житомирі разом з Самійлом Підгірським і Костянтином Черкавським часопис «Громадянин».

Свої знання й свій досвід з ділянки культурно-освітньої праці о. Н. Абрамович зібрав і описав у спеціальному підручнику для працівників позашкільної й дошкільної освіти під заголовком «Просвіта на селі», що вийшов у початках липня 1919 р. у Житомирі окремою книжкою на 104 ст.

**Церковний хор в Киверцях з Настоятелем
Прот. Ніканором Абрамовичем.**

Коли одного разу після двохмісячного перебування в командировці о. Н. Абрамович повернувся до Житомира, застає там комуністичну владу, яка заарештовує його. Лише чудом врятувавшись від розстрілу, літом 1919 р. вночі залишає Житомир і подається до своєї парафії в с. Сельце на Володимирщині, яка в тому часі була зайнята поляками.

¹³⁾ А. Холмський: Учит. персонал Вол. Дух. Семінарії. «Віра і Знання» т. I., стор. 108. Автор помилково подає, що «Світець» виходив у 1917-1920 роках та видавцем його був Петро Абрамович, викладач Духовної Семінарії.

**Прот. о. Ніканор Абрамович
(1930 рр.)**

**ПРИБУТТЯ ДО С. СЕЛЬЦЯ. ВОЛОДИМИРСЬКЕ ДУХОВНЕ
ПРАВЛІННЯ. ВОЛИНСЬКИЙ ЕПАРХІЯЛЬНИЙ З'ЇЗД
У ПОЧАСКВІ В 1921 Р. ЦЕРКОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТ. Н.
АБРАМОВИЧА. СЛІДСТВА ПРОТИ о. Н. АБРАМОВИЧА.
РОДИННА ТРАГЕДІЯ.**

Після прибуття до села Сельця біля Володимира в 1919 році, куди був призначений настоятелем ще в 1916 р., о. Н. Абрамович тут, у західній частині Волині, продовжує церковну діяльність, яка виходить далеко поза рамки парафіяльного життя. Він у тих нових складних обставинах послідовно реалізує ті високі завдання, що їх поставило Братство Св. Спаса. Необхідно ствердити, що це були тяжкі повоєнні часи, коли доводилося провадити напівголодне життя, коли панували різні пошесні хвороби й о. Ніканору доводилося часто заступати хворих священників і самому перенести тиф. В тих тяжких умовах праці свящ. Н. Абрамовичеві постійно й дали присвічував ідеал служіння рідній Церкві й рідному народові, визволення його з духових кайданів, що його заковано було в часах довгої неволі. Правда й тепер знову було поневолено український нарід, але він вже пробудився зі сну та й запах волі, що нею хоч і недовго користався він, був ще сильний.

Через зайняття великої частини Волині поляками, вона була відділена кордоном від центральних українських земель, що опинилися під большевиками. Подібно, як і на інших українських землях, продовжуються тут, у західній частині Волині, змагання за українізацію церковного життя, хоч події тут пішли іншим шляхом, як на центральних і східніх українських землях.

Центром, де зосереджується український церковний рух в цій західній частині українських земель, в перші роки окупації її поляками стає місто Володимир. За згодою і порозумінням місцевого Єпископа Фадея в 1919 році було зорганізоване тут Володимирське Церковне Правління, яке з моментом переїзду цього Єпископа з Володимира до Житомира, переймає на себе всі церковно-адміністративні функції, що належали до Єпископа. Це Правління знаходилося в українських руках. Головою його став митр. прот. Арсеній Бордюговський — настоятель Володимирського собору, а секретарем — свящ. Ніканор Абрамович, парафія якого — Сельце знаходилася лише в 6 клм. від міста Володимира. Діяльність Правління розпочинається фактично з прибуттям о. Н. Абрамовича. Правління за короткий час вповні налагодило церковне життя в чотирьох повітах: Володимирському, Ковельському, Любомльському й Горохів-

ському (два останні були виділені з великого розміром Володимирського повіту).

На ці терени починає також простягати свою юрисдикцію Крем'янецький Єпископ Діонісій, хоч це була територія, яка підлягала духовній владі Єпископа Фадея, який керував нею при допомозі Володимирського Церковного Правління, що одержало від нього великі повноваження. Не зважаючи на це, Єпископ Діонісій починає призначати сюди священників і втручатися в інші церковно-адміністративні справи. Викликало це непорозуміння між Володимирським Правлінням і Єпископом Діонісієм, яке посилювалося ще й тим, що Володимир провадив українізацію церковного життя, а Крем'янець у той час мав русофільські тенденції. Для ліквідації цього непорозуміння Єпископ Діонісій у супроводі прот. Олександра Громадського (пізнішого Митрополита Олексія) прибув до члена-секретаря Володимирського Церковного Правління о. Н. Абрамовича до с. Сельця і після довшої розмови було домовлено про необхідність скликання Волинського Єпархіального З'їзду, який мав би урегулювати всі церковні справи на Волині, що знайшлася в кордонах польської держави.

Волинський Єпархіальний З'їзд відбувся в початках жовтня 1921 року в Почаївській Лаврі й на нього прибули обрані делегати від духовенства і мирян. Свящ. Н. Абрамовича, що в тих часах в українському церковному житті на Волині відігравав провідну роль, було обрано діючим головою З'їзду. Почесним головою його був Єпископ Діонісій, а заступниками — прот. О. Громадський (пізніше Митр. Олексій) і архимандрит Дамаскин (пізніше Архиепископ Подільський).

На порядку денному З'їзду стояли важливі й засадничі питання: а) Обрання на Волині правлячого Єпископа (обрано було Єпископа Діонісія), б) окреслення меж Волинської Єпархії, в) заложення Парафіяльних Рад по парафіях і Духовних Соборів по монастирях, г) відкриття нової єпископської катедри в Луцьку, д) місійна праця, е) правний стан духовенства та матеріальне забезпечення його, є) українізація церковних в'їзів, проповідей, шкільних викладів, церковного листування й метрикації, ж) видавання єпархіального органу з української мови (з 1 січня 1922 р. почав виходити в Крем'янці церковний журнал «Православна Волинь») та інше¹⁴⁾.

По всіх цих питаннях було прийнято відповідні постанови, що схвалювалися одноголосно, хоч деякі питання викликали живі дискусії. Одним з важливих питань на З'їзді була справа українізації Богослужень. На цю тему мав доповідь

¹⁴⁾ Ширше про цей Волинський Єпархіальний З'їзд 1921 р. подано в спогадах Н. Бурчака: Початки українського церковного відродження на Волині. «Рідна Церква» ч. 44, 1960 р., стор. 4-7.

Голова З'їзду о. Н. Абрамович. Щоб учасники Єпархіяльного З'їзду могли почути українську відправу, було постановлено відправити Службу Божу українською мовою в Почаєві. Відправив її о. Н. Абрамович у сослуженні свого диякона Івана Залуського в Свято-Троїцькому соборі Почаївської Лаври. Співав нашвидко організований український хор під керуванням о. Миколи Квасницького з Володимирщини. Тому що ті, що відправляли, не мали українського тексту, правила по слов'янському Службнику, перекладаючи з місця текст на українську мову, що не робило їм жадних труднощів. Просторий собор був переповнений. Це була велика новина у той час, яку сприйняли українці з зацікавленням і радістю, але почаївські ченці підняли галас у церкві, коли о. Н. Абрамович, за своєю звичкою, не пом'янув Московського Патріярха. Опісля ввечорі того ж дня ченці намагалися зірвати З'їзд, але побачивши, що члени його не тільки не підтримують їх, а й поставилися до їхніх промосковських виступів і до них особисто негативно, залишили залю нарад. З'їзд прийняв постанову про ступеневу українізацію Богослужень, єпархіяльного діловодства і духовного шкільництва на Волині. Як цю, так і інші постанови цього Єпархіяльного З'їзду затвердив Єпископ Діонісій.

Це був перший Єпархіяльний З'їзд на Волині, в тій її частині, що опинилася під Польщею, і який вільно висловив волю українського населення цієї землі, її духовенства і вірних. Він дав напрямні для досягнення нормального церковного життя, коли духовенство й вірні мали становити одну цілість, поступово усуваючи все, що було чужим і противним духові нашого народу, для того, щоб Церква служила добру українського народу, а не була знаряддям русифікації й панування в ній незначної горстки росіян або зрусифікованих українців.

Делегати Почаївського З'їзду 1921 р. з радістю роз'їжджалися по місцях з надією, що ці постанови будуть виконані й церковне життя прийме нормальний хід, ставши українським по змісту й формі. При парафіях почали поставати Парафіяльні Ради, вийшов друком переклад Божественної Літургії, зладжений проф. І. Огієнком (тепер Митрополит Іларіон), благословення на друк якої видав ще перед Почаївським З'їздом 8 вересня 1921 року Єпископ Діонісій. З повним запалом Володимирське Церковне Правління приступило до праці. Крім секретарських обов'язків у Правлінні о. Н. Абрамович ще з жовтня 1919 р. займав становище благочинного, затверджений Єпископом Діонісієм у 1920 році і підтверджений вибором на це становище на Володимирському повітовому З'їзді духовенства і мирян 30 січня 1921 р. За його віддане й корисне служіння Православній Церкві Христовій серед українського народу Міністер Ісповідань УНР проф. І. І. Огієнко висловив о. Н. Абрамовичу офіційну листовну подяку з дня 16 квітня

1921 р., а в місяці лютому 1922 р. запропонував стати настоятелем української православної парафії у Варшаві. Свщ. Н. Абрамович не мав можливості залишити свою працю на Волині, а тому від цієї пропозиції змушений був відмовитися. Восени 1922 р. з о. Н. Абрамовичем нав'язує контакт о. Петро Білон, редактор «Релігійно-Наукового Вісника», що виходив у таборі українських військово-полонених у Щепіорні і до якого о. Н. Абрамович надіслав свої цінні статті та проповіді, що були друковані в 1923 р. в РНВіснику¹⁵).

На превеликий жаль, свята праця на церковній ниві над очищенням Церкви від чужих впливів зазнала перешкод від вищої церковної влади Православної Церкви в Польщі. Тодішній зверхник цієї Церкви — Митрополит Юрій не затвердив ухвал Волинського Єпархіального З'їзду в Почаєві, а саме Володимирське Духовне Правління закрив. Зорганізований тоді у Варшаві Синод зайняв рівнож негативне становище до українізації Церкви. Не змінилося положення на краще й після трагічної смерті Митрополита Юрія 8 лютого 1923 року.

Правда ще 12 квітня 1924 року Митрополит Діонисій нагородив о. Н. Абрамовича саном протоєрея, але восени того ж року розпочалися над ним різні слідства, що мали на меті знеславити його. У зв'язку з тими слідствами не можна не згадати родинної трагедії прот. Н. Абрамовича. Родинне життя о. Ніканора не було легким. Зробив він помилку у виборі дружини. Вона, хоч і походила з українського духовного роду, але виховалася на завзяту російську патріотку. Надії о. Ніканора на перевиховання її — завели. Вона залишилася російською патріоткою до самої смерті. На цьому ґрунті виникали в родині суперечки й незгоди, особливо ж, коли розходилося про виховання дитини, яку мати намагалася виховувати в російському дусі. Донька слухала її, поки не прийшла до розуму. Пізніш, скінчивши вже гімназію, під впливом своїх подруг-українок стала свідомою українкою і прийшла до батька. При його допомозі скінчила медичний факультет і здобула докторат.

До української національної справи дружина ставилася дуже вороже і, оточивши себе ворогами української національної ідеї, перешкоджала о. Ніканорові де тільки могла. В наслідок цього стала вона послухним знаряддям в руках російських чорносотенних кіл, що провадили в надрах Варшавського Синоду протиукраїнську роботу. Не розбираючи в засобах, ці вороги, що згуртувалися біля дружини, засипали владу брутальними доносами на о. Н. Абрамовича, які часто були навіть підписувані його дружиною. Наслідком їх були безкоштовні докоханні як духовної так і цивільної влади, поліційні труси, позбавлення польського громадянства та інше. Але ні одного разу не пощастило довести яку-будь вину о. Н. Абра-

¹⁵) Прот. П. Білон: «Спогади», Пітсбург, 1952 р., стор. 100-3.

мовича, бо провадив він зразково моральне, високо побожне, чисте й бездоганне життя. Ніхто нічого злого не міг сказати про нього. На явні наклепи не знайшлося навіть куплених свідків.

В цей час прот. Н. Абрамович, не зважаючи ні на що, й надалі в міру своїх сил і можливостей працює в напрямі українізації Церкви, співпрацює в часописі «На Варті», що виходив у 1925-1926 роках у Володимирі під редакцією учня й послідовника його д-ра Арсена Річинського. Співчуває й солідаризується з Українським Церковним З'їздом у Луцьку в 1927 р., хоч на ньому не міг бути особисто через заборону вищої церковної влади приймати в ньому участь духовенству.

Слідства над прот. Н. Абрамовичем на вимогу Синоду тривали до 1927 року. Із усіх доходжень він вийшов чистим і бездоганим. Нарешті Митрополит Діонисій, втрутившись до цієї справи, наказав припинити ці слідства й винести вирок «виправдуючий його з усіх обвинувачень» (Резолюція Митрополита Діонисія з 9 лютого 1927 р.). Слідом за цим і державна влада рескриптом з 28 серпня 1927 р. повернула йому громадянство.

Протиукраїнські кола, що вигадували наклепи на о. Н. Абрамовича й провадили слідства проти нього, на думку Владики Митрополита Ніканора, мали на меті морально заломити його й примусити покинути православ'я і піти в унію, щоб скомпромітуватися йому цим в очах загалу українського православного населення, що унії не хотіло й до неї не пішло б. Переслідування, наприклад, менш витривалого прот. Петра Табінського привели до переходу в унію і з того часу всяка роль його серед українського православного населення закінчилася. З прот. Н. Абрамовичем цього не сталося. Він не заломався.

Що ж до родинного його життя, то перед ним став вибір: або ціною зречення української роботи досягнути спокійне життя в родині, або, зрікшись родини, віддатись праці для Української Церкви і Українського Народу. Він вибрав друге, і залишився самотнім... І так життя родинне стало для о. Ніканора тяжким хрестом, якого він ніс покірливо, пам'ятаючи заповіт Пастиронаачальника Христа: «Хто зречеться жони, або дітей ради імені Могого, той у сто раз більше одержить, і життя вічне osiąгне».

В часі слідств дружина, зі страху перед суворою поставою обурених парафіян, залишила о. Ніканора. Синод, з причини залишення дружиною свого чоловіка-священника, на підставі 8 правила Неокесарійського Собору, ухвалою з 28 лютого 1928 року шлюб розв'язав, висловивши співчуття о. Н. Абрамовичу з приводу змушеної самотності. Дружина ж, за дозволом духовної влади, вийшла заміж удруге за якогось кол. цар-

ського російського офіцера, що був родом з-під Казані, а згодом померла.

Звільнений від родинних тяжких ланцюгів, прот. Н. Абрамович всією істотою віддається любій пастирській праці.

Церква в Киверцях.

**Група парафіян с. Мізова з їх Настоятелем
Прст. о. Ніканором Абрамовичем, з приводу
залуження у Мізові «Просвіти». 17. 6. 1937.**

Але тут зайшли події, що вже безпосереднього зв'язку з родинною трагедією не мали. Несподівано, в наслідок домагань

українських православних кіл про висвячення прот. Н. Абрамовича на Єпископа, Синод не знайшов іншого виходу як заточити його в березні 1928 року до Дерманського монастиря нібито за церковну несубординацію, бо продовжував відправляти Служби Божі українською мовою і провадив ділі акцію за розмосковлення Церкви в напрямі її українізації.

IV

НА ЗАСЛАННІ В ДЕРМАНСЬКОМУ МАНАСТИРІ. ПРОПОЗИЦІЯ БУТИ НАСТОЯТЕЛЕМ У ПАРИЖІ. ПРИЗНАЧЕННЯ НА НАСТОЯТЕЛЯ ДО КИВЕРЕЦЬ. МІСЙНА ПРАЦЯ В КИВЕРЦЯХ. ПЕРЕНЕСЕННЯ ДО МІЗОВА Й ДУШПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ В РІДНОМУ СЕЛІ.

Вістка про заточення прот. Н. Абрамовича до Дерманського монастиря глибоко схвилювала українців. Найперше і безпосередньо відчула це парафія Сельце, що полюбила свого настоятеля і з ним зжилася. Ось свідоцтво одного з знайомих Владики Митрополита, що його подав прот. Ф. Л. у своїй статті з нагоди 50-ліття висвячення Владики на священика: «Одного разу ще дома зустрівув він у місті, де він служив, одну жінку з села Селець. Це була парафіянка протоєрея о. Ніканора Абрамовича. На його запит, як там живе Ваш настоятель о. Ніканор, селянка розплакалась, як то кажуть, «ревними сльозами» і, коли заспокоїлась трохи, сказала: «Нема!.. Забрали від нас нашого дорогого батюшку о. Ніканора!.. Все село плакало... Ой, не будемо ми мати більше такого священика»¹⁶⁾.

Рівнож буз глибоко схвилюваний загаль українців. В часописі «Українська Нива» в 1928 р. було вміщене повідомлення під заголовком «Українські пан-отці в монастирі», яке змальовує тодішні настрої: «Зо всіх сторін наступають до нас запити, де ділися українські пан-отці: архимандрит Полікарп б. настоятель Володимирського собору і протоєрей Н. Абрамович з Володимирщини. Як відомо, цих пан-отців українське громадянство хотіло бачити, як архиєрів на Волині... Кандидатури вищезгаданих на правлячих архиєрів... цілком приемливі, бо відповідають тій кваліфікації, якій, згідно канонів, вимагається від єпископів... Отож з цілком приватних джерел довідуємося, що ці кандидати на єпископів, розпорядженням церковної влади, заслані до монастирів: архимандрит Полікарп перебуває десь на Віленщині, а прот. Ніканор Абрамович —

¹⁶⁾ Прот. Ф. Л.: Знаменний ювілей. «Рідна Церква» ч. 44, 1960 р., стор. 4.

у монастирі на Волині. Отак українське громадянство дочекалося своїх архиєреїв».

Повних три роки перебував прот. Н. Абрамович у Дерманському монастирі. Спочатку якийсь час держано його було там у суворій ізоляції. Звільнено щойно в кінці березня 1931 року після того, як у монастирі піднісся рух за українізацію Богослуження і населення стало вимагати Служби Божої в рідній мові. Спричинником цього церковна влада uważала прот. Н. Абрамовича¹⁷).

В самому кінці 1930 р., коли прот. Н. Абрамович перебував ще в Дерманському монастирі, одержав він запрошення від Об'єднання українських парафій у Франції стати настоятелем у Парижі. Митрополит Діонісій поблагословив зайняти цю парафію й запевнив, що її настоятель буде одержувати платню від Православної Церкви в Польщі через польську амбасаду. Прот. Н. Абрамович погодився, але в міжчасі перестудився в монастирі й втратив на якийсь час голос і біля року мусів лікуватися. Через це був змушений відмовитися від запропонованої парафії, хоч призначення туди прийшло в квітні 1931 року від Архієпископа Іоана Теодоровича, якому підлягало в той час Об'єднання українських парафій у Франції¹⁸).

З днем 1 квітня 1931 року прот. Н. Абрамович одержав призначення організувати православну парафію в осаді Киверці, що знаходилася навколо станції тієї назви, в 13 клм. на північ від Луцька. Ця осада мала 5000 населення, переважно поляків. Не було легкою справою в цій польській католицькій осаді заснувати православну парафію. Хто знає, чи саме призначення сюди прот. Н. Абрамовича не було розраховане на його згубу¹⁹). І тут власне прот. Н. Абрамовичу вдається заснувати парафію, до якої зголошується біля 1500 осіб православних добрих парафіян, при допомозі яких за короткий час було побудовано церкву, зорганізовано гарний церковний хор і налагоджено нормальне церковне життя. Через побудову церкви в Киверцях прот. Н. Абрамович увійшов у конфлікт з воеводою Г. Юзефським, бо її було збудовано без його дозволу. Не можна сказати, щоб польське населення Киверець, що прибуло сюди з польських земель, було задоволене з організації тут православної парафії. Зате між настоятелем і парафіянами були дуже добрі відносини.

Перебуваючи в Киверцях, недалеко Луцька, що в той час став осередком українського православного церковного життя на Волині й з весни 1932 р. тут мав свій осідок Єпископ Полікарп, прот. Н. Абрамович приймає активну участь в

¹⁷) Високопреосвященніший Митрополит Ніканор. »Рідна Церква« ч. 1 (9) за січень-лютий 1954 р., стор. 5.

¹⁸ Недавно з'явилася в одному журналі неправдива відомість про цю подію. Подане вище спростовує цю неправду.

цьому житті, стає членом Товариства ім. Митрополита Петра Могили (членом Луцького Чеснохресного Братства був ще з 1927 р.) й членом Луцької Підкомісії Перекладу Св. Письма і Книг Богослужбових на українську мову, будучи докладчиком про Діяння Апостольські, переклад яких був зроблений в 1919-1920 роках Комісією Перекладів Св. Письма при Богословському факультеті Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. В Луцьку співпрацював з проф. І. Ф. Власовським, визначним членом Луцької Підкомісії Перекладів та генеральним секретарем Т-ва ім. Митрополита Петра Могили.

Повних три роки перебував прот. Н. Абрамович на місійній граді в Киверцях до часу, коли з днем 1 квітня 1934 року був переведений на настоятеля парафії в с. Мізові, свого рідного села, в якому народився.

Призначення до Мізова наступило на вимогу парафіян тамошньої парафії. Село Мізов було великим (понад 4000 православно українського населення) й відзначалося великою українською національною свідомістю. Здавна домагалася воно запровадження в своїй парафії відправ українською мовою. Призначувані до нього священники були вправді переважно свідомими українцями, але вони одержували наказ від вищої церковної влади відправляти тільки слов'янською мовою й цього наказу притримувалися. В наслідок цього люди не приймали призначуваних священників, в цей спосіб протестуючи проти нехтування Синодом їхніх бажань²⁰). Доходило до того, що самі люди почали виконувати деякі треби. Коли останньому священникові стало взагалі неможливим жити в Мізові і він був змушений залишити його після спалення дому для священника, церковна влада була нарешті змушена призначити туди прот. Н. Абрамовича, про що просили парафіяни. Радість села була величезна. Вперта і довга боротьба села закінчилася його перемогою. Радісну подію зустрічі бажаного настоятеля один з місцевих парафіян описав у часописі «Українська Нива», що виходив у Луцьку, такими зворушливими словами:

«4 квітня велично зустріли новоприбулого настоятеля протоєрея Ніканора Абрамовича. В одну мить пронеслася по цілому селі вістка про приїзд довго счікуваного настоятеля, за якого довелося вести досить довгу та вперту боротьбу. Цілими валками потягнулися парафіяни — чоловіки і жінки, як рівнож і діти до церкви. Не дивлячись на будні, простора церква не могла вмістити всіх прибувших. З церкви парафіяни рушили до дому, де перебував прибувший душпастир — Н. Абрамович, звідкіль два найстарші братчики — сивоволосі

¹⁹⁾ Л. К.: Доповнення до життєпису ВІР Митрополита Ніканора. «УПСлово» ч. 10, 1958 р., стор. 14-15.

²⁰⁾ Там же, стор. 15.

дідусі, взявши під руки пан-отця, повели його до церкви. Перед дзвіницею на помості зустрів пан-отця Н. Абрамовича з хлібом і сіллю солтис с. Мізова Пилип Миселюк, який у короткій, але щирій і привітній своїй мові привітав дорогого отця, бажаючи йому на новому місці доброго здоров'я, щасливої й витривалої праці на користь рідної Матері — Української Православної Церкви.

Перед входом до церкви привітав новоприбулого отця настоятеля Буцинського приходу о. Стефан Герасімов. На привітання отця Абрамович дав дуже гарну відповідь, закликаючи всіх громадян до об'єднання коло церкви в ім'я Христової любови і братерства».

В цьому селі пробув прот. Н. Абрамович настоятелем від 4 квітня 1934 р. до 10 березня 1942 р., до часу свого виїзду до Києва, після висвячення вже на Єпископа.

Одночасно з настоятельством у Мізові з 26 жовтня 1935 р. був він благочинним 2 деканату Ковельського повіту. За увесь цей час відносини між настоятелем і селянами були якнайкращими. Для прот. Н. Абрамовича парафія збудувала новий великий дім, загальні збори парафіян призначили для нього оплати за треби в подвійній височині, як звичайно виплачувано священикам, та у всьому допомагали йому. Крім духовних обов'язків прот. Н. Абрамович також у всьому допомагав своїм парафіянам. Село й настоятель жили, як то кажуть «душа в душу». Переслідування Православної Церкви в Польщі, особливо в роках 1937-1939, а потім зайняття Волині більшовиками у вересні 1939 року ще більш зблизили вірних Церкви й настоятеля. В часі совєтської окупації люди рятували свого настоятеля й допомагали йому, як тільки могли²¹⁾.

²¹⁾ Про цікавий випадок з років 1936-1937 оповідає ВІР Митрополит Ніканор. Одного разу сталося, що два збаламучені комуністами хлопці з с. Мізова втікли до Свєтського Союзу й про них не було нічого чути. Занепокоєні їхньою долею, матері пішли до Галичини до відомої стигматички Насті Волошин, про яку довідалися, що має вона дар прозорливості й може сказати їм про долю їхніх синів. Після великих труднощів вони побачилися з нею й вона сказала їм про цих двох хлопців. Наприкінці сказала їм, що в їхньому селі є добрий пастир, якому вона просила передати від неї образок і чотки. На образку був Ісус Христос у вигляді Пастиря з розпростертими руками, від якого падала тїнь у формі хреста на масу овечок, що його оточували. Як чотки, так і цей образок були дійсно символічними. Передаючи чотки Настя Волошин сказала, що вони о. Н. Абрамовичу придадуться. І справді, коли в 1942 р. був він висвячений на Єпископа, прийнявши перед тим чернецтво, чотки ці стали йому необхідними. А щодо образка, то Владиці Митрополитові Ніканору довелося як Архипастирєві працювати й нести тяжкий хрест, а разом з ним цей хрест несли й громада вірних, його духовних овечок. І чотки і образок переховуються, як пам'ятка, й досі у Митрополита Ніканора.

СТАНОВИЩЕ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ЗАЙНЯТТЯ ЇЇ НІМЦЬМИ. ВИСВЯЧЕННЯ о. ПІКАНОРА АБРАМОВИЧА НА ЄПІСКОПА. ПИНСЬКИЙ СОБОР 1942 Р.

З вибухом німецько-совєтської війни 22 червня 1941 року й зайняттям німцями впродовж 1941-1942 років українських земель прийшли зовсім нові обставини в житті Православної Церкви в Україні. Наступила певна свобода, бо німецька влада напочатку ще не втручалася в життя Церкви. В цьому церковному житті виявилось вже відразу дві орієнтації — українська й промосковська. Перша, до якої належали Єпископ Полікарп у Луцьку й Архієпископ Олександр у Пинську, що під час перебування західно-українських земель під совєтською владою не підписали підкорення Московській Патріархії, вважаючи себе надалі в юрисдикції Митрополита Діонісія, й тепер знову нав'язали контакт зі своїм Кириєм, перерваний під час совєтської окупації, була підтримана широкими колами українського громадянства. Другу орієнтацію очолив Архієпископ Крем'янецький Олексій, що разом з іншими кількома Єпископами за совєтської влади визнав над собою зверхність Москви, а тепер, скликавши свій собор у Почаєві, 18 серпня 1941 р. постановив, що й надалі перебуває в канонічній залежності від Церкви Російської²²).

Коротко перед цим собором Єпископів московської орієнтації Митрополит Діонісій, переймаючи знову під свою юрисдикцію ті українські землі, які підлягали йому до совєтської окупації їх, декретом з 2 серпня 1941 р. поділив Волинську єпархію на дві: Луцьку й Крем'янецьку. Правлячим Єпископом Луцької єпархії призначив Владика Полікарпа з титулом Архієпископа Луцького і Ковельського²³). Заклики Митрополита Діонісія і Архієпископа Полікарпа, які вони посиляли до Архієпископа Олексія, щоб він став на канонічний шлях і підпорядкувався своєму Кириєві, не давали жадних наслідків. На другому Почаївському соборі Єпископів московської орієнтації 9 грудня 1941 р. Архієпископа Олексія було проголошено Митрополитом і екзархом (хоч про це не писалось, але малося на увазі його як екзарха Московської Патріархії). Таким чином остаточно стався розлам у житті Православної Церкви в Україні. Друга

²²) Є. Н. Чигиринський: Укр. Прав. Церква в 1941-1943 рр. «РПЦ» ч. 25, вересень-жовтень 1956 р., стор. 7. «Укр. Прав. Церква в Європі...», «Вісник» з 15. 12. 1947 р., стор. 6.

²³) І. Власовський: Архипастирський ювілей ВПР Митр. Полікарпа. 1932-1952. Лондон, 1952. Стор. 8. «Укр. Прав. Церква...» «Вісник» ч. 1 з січня 1948 р., стор. 6.

половина 1941 р. була виповнена намаганнями ліквідувати цей розлам, але Архієпископ Олексій і далі стояв при своєму, об'єднуючи біля себе промосковські елементи й висвячуючи нових Єпископів, неприхильно, а то й вороже наставлених супроти українських національних змагань.

В таких обставинах на прохання Православних Церковних Рад на Волині з 14 грудня 1941 р. Митрополит Діонісій декретом з дня 24 грудня 1941 р. утворив Тимчасову Адміністрацію Св. Автокефальної Православної Церкви на визволених землях України, призначаючи одночасно тимчасовим Адміністратором Архієпископа Полікарпа. Одним з перших завдань Адміністрації була організація церковного життя на українських землях, що лежали на схід від колишнього советсько-польського кордону. Для здійснення цього ставало на перший план питання висвяти нових Єпископів, які могли б зайнятися організацією й очолюванням церковного життя та духовною опікою над центральними українськими землями. Цим питанням займалися вже також Волинські Церковні Ради і як першого кандидата на Єпископа українські духовні й світські кола висували прот. Ніканора Абрамовича. До голосу Волинських Церковних Рад прилучився також голос Церковної Ради у Києві. 26 січня 1942 р. на засіданні Ковельської Повітової Церковної Ради з участю делегатів з Києва виголосив доповідь прот. П. Касянчук, заступник Голови Всеукраїнської Православної Церковної Ради у Києві, про необхідність обсадження Єпископами головніших міст України, звільнених від большевиків, а в першу чергу Києва. Ще раніш, 24 грудня 1941 р. Митрополит Діонісій листом на ім'я Архієпископа Полікарпа затвердив кандидатуру на Єпископа прот. Н. Абрамовича²⁴). Прот. Н. Абрамович, перебуваючи в юрисдикції Архієпископа Полікарпа, 21 січня 1942 р. скликав до с. Мізова духовенство Ковельського повіту. На цю нараду прибуло більшість духовенства Ковельщини, яке постановило підпорядкуватися Митрополитові Діонісію й ігнорувати всякі розпорядження й заклики Архієпископа Олексія, про що було повідомлено правлячого Архієпископа Полікарпа.

Важливий історичний факт висвячення перших Єпископів українців для українських центральних земель, після звільнення їх від большевиків, наступив у лютому 1942 року. Не зважаючи на несприятливу зимову погоду, Архієпископ Полікарп прибув 4 лютого до м. Ковля, де зустрічається з викликаним туди деканом прот. Н. Абрамовичем. 6 лютого санітарним автом, що його приділив голова міста Ковля д-р М. Пирогов разом з шофером і охороною в особі сотника В. Оксюка, Архієпископ Полікарп їде з двома кандидатами

²⁴) Протокол Собору Єпископів у Пинську, ухвала IV. Архів Митрополії УАПЦ.

на Єпископів прот. Н. Абрамовичем і прот. Іваном Губою з Ковля через Кобрин, де довелося їм заночувати, до Архiepіскопа Олександра в Пинську. Щойно в дорозі прот. Н. Абрамович довідується про ціль поїздки і тут відбувається між ним і Архiepіскопом Полікарпом розмова, в якій Владика Полікарп переконливо доказує прот. Н. Абрамовичеві необхідність взяти на себе хрест архіерейського служіння для добра Святої Православної Церкви й українського народу. До Пинська прибувають 7 лютого біля 3 години дня. Ще того ж самого дня прот. Н. Абрамович прийняв з рук Архiepіскопа Полікарпа чернецтво, а наступного дня був возведений в сан Архимандрита. Під час прийняття чернецтва залишив за собою своє ім'я — Ніканор.

Хіротонія Архимандрита Ніканора на Єпископа Чигиринського і вікарія Адміністратора відбулася 9 лютого 1942 р. в Пинській Хрестовій Архіерейській церкві. Довершили її Архiepіскоп Пинський і Поліський Олександр, Архiepіскоп Луцький і Ковельський Полікарп, адміністратор Автокефальної Православної Церкви на визволених українських землях, та Єпископ Берестейський Юрій. Хіротонія Владики Ніканора відбулася згідно канонів Православної Церкви. Кандидатура його на Єпископа була виставлена духовенством і мирянами й благословення на його висвячення було одержано своєчасно від канонічного зверхника Церкви Митрополита Діонісія. Ніяких канонічних перешкод для хіротонії не було й під ніякою канонічною заборону кандидат на Єпископа не був. Хіротонію його довершили три канонічних Єпископів. Один з них — Єпископ Юрій (Кореністов), росіянин, був висвячений у Пинську на день перед хіротонією Владики Ніканора й знаходиться тепер у Польщі, де займає катедру Архiepіскопа у Лодзі. Ніхто й ніколи не піддавав під сумнів канонічності його хіротонії. Другий, висвячений наступного дня після Владики Ніканора, Владика Ігор (перед тим прот. Іван Губа), в хіротонії якого приймав також участь Єпископ Ніканор, перейшов після переїзду до США в юрисдикцію Константинопольської патріархії. Таким чином був визнаний Константинопольським Патріархом. Цим самим посередньо визнана була канонічність хіротонії й Владики Ніканора. Найважливішим серед цих всіх фактів є ствердження канонічності хіротонії Владики Ніканора посвідкою Митрополита Діонісія з 10 травня 1944 р., в якій підтверджується, що Архiepіскоп Ніканор «належить до Єпископату Св. Вселенської Православної Церкви». Знімку з оригіналу цієї посвідки, яка знаходиться в посіданні ВПР Митрополита Ніканора, публікуємо в цій брошурі. Доводиться про це писати, бо серед сучасних духовних і світських осіб знаходяться, на жаль, такі, що, забувши страх Божий, поширюють навіть у пресі неправдиві відомості

про якусь ніби неканонічність висвяти Владики Ніканора, щоб тим самим нанести шкоду Українській Православній Церкві.

В Пинську в днях 7-10 лютого 1942 р. відбувся Перший Собор Єпископів Св. Православної Автокефальної Церкви на визволених українських землях. Четверта ухвала того Собору з 8 лютого 1942 р. говорила про висвяту на Єпископа Архимандрита Ніканора. Цю ухвалу наводимо нижче повністю:

«Собор Єпископів в складі Високопреосвященнішого Александра, Архиепископа Поліського й Пинського, Високопреосвященнішого Полікарпа, Архиепископа Луцького і Ковельського, і Преосвященного Юрія, Єпископа Берестейського, на засіданні 8-го лютого 1942 року

Слухали: Доклад Високопреосвященнішого Адміністратора Владики Архиепископа Полікарпа про необхідність негайного задоволення прохання Церковних Рад на Київщині відносно ієрархічної духовної опіки над цим краєм. **Справка 1:** Листом від 24 грудня 1941 року під ч. Н-1418 на ім'я Владики Полікарпа, Блаженніший Митрополит Діонісій одобрив кандидатуру на Єпископа настоятеля Мізовської парафії на Ковельщині і Благодійного протоєрея Ніканора Абрамовича. **Справка 2:** Протоєрея Ніканора Абрамовича прилучено до чину монашеського з нареченням імені Ніканор і піднесенням до гідності Архимандрита 8-го цього лютого в Пинській Хрестовій Архиєрейській церкві.

Ухвалили: Архимандрита Ніканора (Абрамовича) возвести в Єпископа Чигиринського, як тимчасового вікарія Високопреосвященнішого Адміністратора звільнених земель України, з перебуванням у Києві і наречення його во Єпископа учинити 8-го цього лютого, а хіротонію — 9-го лютого в Пинській Архиєрейській церкві²⁵⁾.

На Соборі у Пинську було схвалено ще ряд інших важливих постанов, у тому також постанову 9 з дня 10 лютого 1942 р. про приймання пастирів УАПЦ, яку очолював Митрополит Василь Липківський, «в суцшому сані, згідно з чином, установленим у Св. Православній Вселенській Церкві»²⁶⁾. В тому ж часі було ухвалено Єпископа Антонія Камінь-Коширського, вікарія Поліської Єпархії, що проголосив себе правлячим Камінь-Коширським Єпископом, за зраду Митрополита Діонісія й піддання себе юрисдикції Московської патріархії заборонити в чинностях вікарія й заслати з монастир. Проте Єпископ Антоній, що підпорядкувався Архиепископу Олексію, не послухав цього присуду і зі своєї сторони почав кидати заборони на всіх, хто був проти нього.

²⁵⁾ Архів Митрополії УАПЦ.

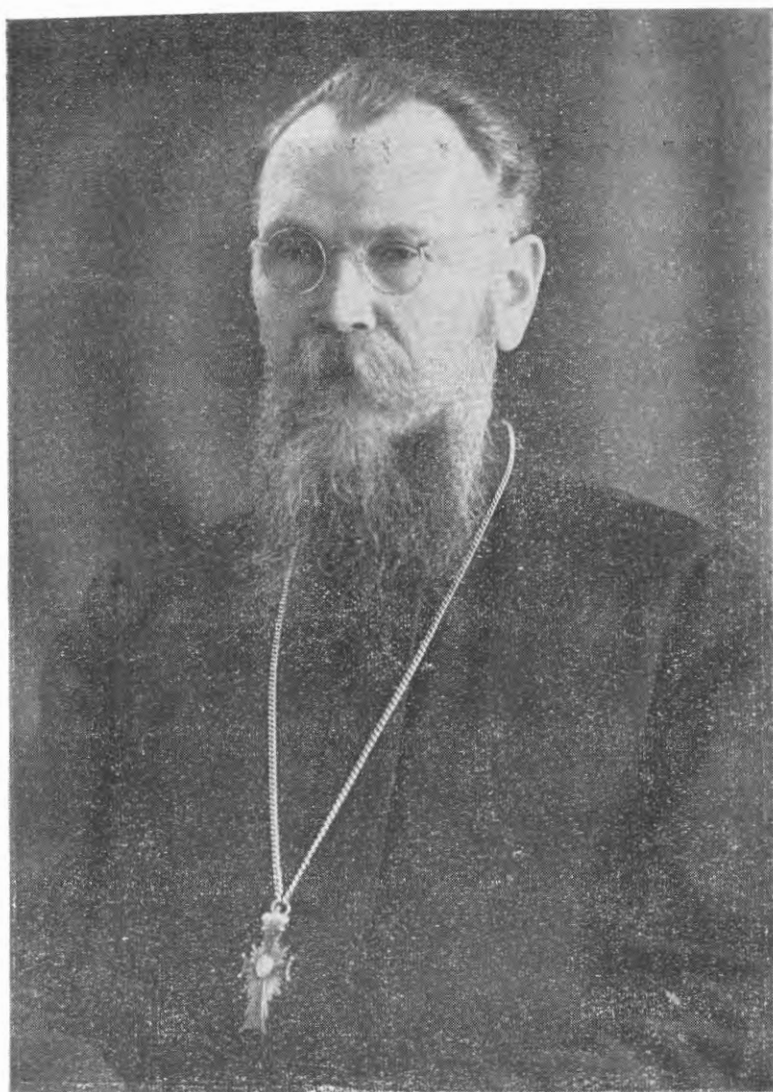
²⁶⁾ Цю постанову використовують російські кола проти УАПЦ, випускаючи з неї другу її частину. Див., напр., К. В. Фотіев: «Попытки Украинской Церковной Автокефалии в XX веке», стор. 58 і стор. 76, прим. 57.

12 лютого Архиепископ Полікарп і нововисвячені Єпископи Ніканор і Ігор, повертаючись з Пінська, прибули до Ковля. Владика Полікарп поїхав до Луцька, а Владика Ніканор повернувся до рідного села, яке з ентузіазмом сприйняло подію висвячення їхнього настоятеля на Єпископа, але одночасно оповилося сумом, що має з ним розстатися. 15 лютого Єпископ Ніканор відправив у Мізові свою першу архиерейську Службу Божу й, після полагодження всіх справ, 10 березня 1942 р.

Перший Собор Єпископів УАПЦ в м. Пінську 1942 р.

виїхав звідтам через Ковель до Києва. Проводи любимого довголітнього настоятеля, а тепер Єпископа Ніканора, були урочистими й зворушливими: Люди плакали, а коли Владика, виїжджаючи, благословляв їх, всі стали на коліна.

Високопреосвященіший
Н І К А Н О Р
Архиепископ Київський і Чигиринський

VI

**СИТУАЦІЯ В ЦЕРКОВНОМУ ЖИТТІ КИЄВА ПЕРЕД
ПРИБУТТЯМ ТУДИ УКРАЇНСЬКИХ ЄПІСКОПІВ. ПРИБУТТЯ
ЄПІСКОПІВ НІКАНОРА І ІГОРЯ ДО КИЄВА. ВСЕНАРОДНЄ
ОБРАННЯ ВЛАДИКИ НІКАНОРА НА КИЇВСЬКУ КАТЕДРУ.
АКТ ПРО ВИЗНАННЯ СВОЇМ ЄПІСКОПОМ ВЛАДИКИ
НІКАНОРА ПРЕДСТАВНИКАМИ УАПЦ. НЕПРИХИЛЬНЕ
СТАВЛЕННЯ ДО УАПЦ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ ВЛАДИ.
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЩОГО ЦЕРКОВНОГО УПРАВЛІННЯ.
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ
НА КИЇВЩИНІ. ДРУГИЙ СОБОР ЄПІСКОПІВ УАПЦ В
КИЄВІ. ВИСВЯТА НОВИХ ЄПІСКОПІВ. ПРАЦЯ ВИЩОГО
ЦЕРКОВНОГО УПРАВЛІННЯ УАПЦ. ПЕРЕШКОДИ
В ЦЕРКОВНИЙ ПРАЦІ.**

В короткому часі після звільнення Києва від большевиків, бо вже 29 вересня 1941 р., ініціативна група віруючих УАПЦ, що чудом пережила комуністичні переслідування, скликала організаційні збори, на яких було поставлено відновити Всеукраїнську Православну Церковну Раду. 19 жовтня того ж року представники обох церковних течій — української і слов'янської з ініціативи громадянства міста Києва на урочистих зборах Міської Управи оформили актом об'єднання всіх православних у Києві в одній Церкві. Тоді ж було створено поширену Всеукраїнську Православну Церковну Раду, в яку увійшли представники обох течій та якій підпорядкувалося все православне духовенство у Києві, незалежно від орієнтації. Всі вони спільно співпрацювали до часу прибуття до Києва Єпископа Пантелеймона (Рудика), що приїхав сюди з розпорядження Архієпископа Олексія 17 грудня 1941 р. Підготувавши відповідно ґрунт, Єпископ Пантелеймон 28 грудня 1941 р. скликав перші збори духовенства слов'янської течії в числі 16 осіб, зігнорувавши духовенство УАПЦ. На цих зборах постановлено, що духовенство має вийти з Церковної Ради й визнати єдином своїм зверхником цього Єпископа. Надії українського громадянства на збереження договоренности й миру в Православній Церкві в Україні цим актом були порушені. Після виходу з ВПЦРади сторонників московської орієнтації, залишилися в ній тільки послідовники УАПЦ, які стали вживати енергійних заходів спровадження до Києва українського Єпископа. Проте не спала й московська течія на чолі з Єпископом Пантелеймоном. На її домагання німецька гітлерівська влада 11 лютого 1942 р. розв'язала Всеукраїнську Православну Церковну Раду, майно її skonфіскувала, а голову

ії П. Руденка згодом арештувала. Провід Української Православної Церкви в Києві німецька влада 13 лютого 1942 року доручила трьом старшим священикам: прот. Юрію Пелешуку, прот. Миколі Саранчі й прот. Федоту Шпаченку до часу приїзду до Києва українського Єпископа.

В наслідок активності Єпископа Пантелеймона і використання ним сприятливих для нього обставин, в його посіданні опинилося більшість збережених у Києві церков. В посіданні УАПЦ залишилося тільки три церкви: Андріївський собор та церкви на Солом'янці й Диміївці з 4 священиками й 4 дяконами²⁷⁾.

Такий стан застали в Києві нововисвячені українські Єпископи Ніканор і Ігор, які прибули до Києва 13 березня 1942 р. Прибуття українських Єпископів до Києва було великою радістю для вірних Української Православної Церкви. 15 березня відбулася перша архиерейська Служба Бсжа в Андріївському соборі, яку відправляв Єпископ Ніканор разом з Єпископом Ігорем у сослуженні чисельного духовенства. Вірні, які прибули на це Богослуження, не могли вміститися в церкві. Єпископ Ніканор проповідував про страждання тих, що прийшли помолитися, у порівнянні з стражданнями Пастироначальника Ісуса Христа. Після Богослуження відбулося урочисте всенародне обрання Єпископа Ніканора на Київську катедру. Кілька днів пізніше, 19 березня 1942 р., репрезентанти УАПЦ в Києві, внаслідок бажання віруючих і чоловічих органів УАПЦ, передали зверхність і представництво цієї Церкви Єпископові Ніканорові. Цей важливий документ наводимо нижче повністю:

« А к т. Р.Б. 1942, березня 19 дня, м. Київ, ми — протоерей Андріївського катедрального собору в Києві Юрій Пелешук, — настоятель Вознесенської церкви на Диміївці протоерей Микола Саранча, — настоятель Покровської церкви на Солом'янці протоерей Федот Шпаченко — уповноважені німецькою державною владою, розпорядженням з 13 лютого 1942 року, для представництва інтересів Української Автокефальної Православної Церкви, на скutoк бажання віруючих цієї Церкви і чоловічих органів її, цим передаємо зверхність і представництво Православної Автокефальної Церкви Репрезентантові Адміністратора Автокефальної Православної Церкви на визволених українських землях — Єпископу Чигиринському Ніканорові в Києві. П і д с т а в а: ухвала Священного Собору Єпископів Автокефальної Православної Церкви в Пинську з 10 лютого 1942 р. під ч. 9 про прийняття цим Собором віруючих і духовенства

²⁷⁾ »Внутрішній стан церковного життя УАПЦ на Київщині в рр. 1942-1943«. (Опис у листі ВПР Митр. Ніканора до проф. І. Ф. Власовського з дня 25 липня 1956 р.). Архів Митрополії УАПЦ.

Собор Св. Ап. Андрія Первозванного в Києві, збудований в 1747-1753 роках, за проектом італійського архітекта Бартоломео Растрелі. Від 15 березня 1942 р. до 25 вересня 1943 р. цей собор був катедрою Архiepіскопа Ніканора.

Української Автокефальної Православної Церкви, що її очолював Митрополит В. Липківський, в свою юрисдикцію. Найвищою Духовною Владою для Української Автокефальної Православної Церкви ми визнаємо, в імені вірних і духовенства, нижчезазначений Собор Православних Єпископів у складі:

1. Голова Собору Александр — Архієпископ Пинський і Поліський.
2. Адміністратор Святої Автокефальної Православної Церкви на визволених українських землях — Полікарп, Архієпископ Луцький і Ковельський.
3. Юрій — Єпископ Берестейський.
4. Ніканор — Єпископ Чигиринський, Вікарій Адміністратора У.А.П.Ц.
5. Ігор — Єпископ Уманський, Вікарій Адміністратора У.А.П.Ц.». Під Актом підписалися з одної сторони: Єпископ Ніканор, а з другої: Прот. Ю. Пелешук, прот. М. Саранча і прот. Ф. Шпаченко²⁸).

Вже з перших днів перебування Єпископа Ніканора в Києві, виявилось негативне ставлення до нього й до УАПЦ німецької цивільної влади. 20 березня Генеральний Комісар у Києві, до якого зголосилися Єпископи Ніканор і Ігор з візитою, їх не прийняв, заявивши, що він у Києві має вже Єпископа Пантелеймона й інших Єпископів не потребує. Це було у великій мірі вислідом того, що росіяни виявляли велику рухливість, створюючи для українців дуже несприятливі обставини. За місяць після прибуття Владики Ніканора до Києва, 14 квітня сталася виразно неприязна дія німецької влади в Києві супроти УАПЦ, коли було видано наказ передати російському Єпископу Пантелеймону будинок колишньої Духовної Консисторії й Митрополичу палату. Перше довелося здати, а друге через помилку в акті (числа об'єкту) було хвилює затримано, але опісля, як про це подаємо далі, довелося також здати військовій владі. Після цього першого неприхильного акту, наступили дальші. Так, напр., було відмовлено Єпископові Ніканорові в урядженні телефону, проведенні електрики, якийсь час було позбавлено права користати водопроводом. Заборонено було уживати круглу печатку, в блянках подавати адресу Митрополичої палати, приділено Єпископові пайок по найнижчій категорії — 150 грамів хліба на день і багато іншого. Про інші утиски й заборони буде подано ще далі.

Не зважаючи на всі ці несприятливі обставини, Єпископ Ніканор з усією енергією береться до організації українського православного церковного життя й керування ним як у Києві, так і на провінції, обіймаючи засягом своєї праці напочатку не тільки Київщину, але ширшу територію звільнених від большевиків земель України. Для нормального керування церковним життям з розпорядження Єпископа Ніканора з днем 1 квітня 1942 р. зорганізовано Вище Церковне Управління

²⁸) Оригінал цього документу знаходиться в Архіві Митрополії УАПЦ (Папка «Основи УАПЦ»).

Високопреосвященний Архиепископ НІКАНОР
на Богослуженні в Києві. 1942 р.

УАПЦ в Києві, в склад якого зараховано членів Всеукраїнської Православної Церковної Ради, про розв'язання якої німецькою владою ще до прибуття Єпископа Ніканора до Києва згадувалося вище. До президії, крім Єпископа Ніканора як голови, увійшли: прот. П. Касіянчук — радник адміністративного відділу; проф. Федір Гавриш — радник освітнього відділу; проф. Степан Гаєвський (тепер Архієпископ Сильвестр) — радник правового відділу; Федір Коваль — радник господарського відділу і Роман Мельниченко (тепер протоєрей) — керівник канцелярії. Вище Церковне Управління УАПЦ в Києві розвинуло в короткому часі значну працю, про що буде мова далі.

Єпископська катедра — Андріївський собор став духовним центром православних українців у Києві. Під час Богослужень він був завжди переповнений. Київський державний хор під керівництвом славного диригента Петра Гр. Гончарова співав надзвичайно гарно. Єпископ Ніканор, згадуючи про цей спів у листі до Архієпископа Полікарпа з 24 квітня 1942 р., писав: »Доводиться часто від виконання високохудожніх річей наших безсмертних українських композиторів без сорому плакати...«²⁹⁾.

З прибуттям Єпископів Ніканора і Ігоря до Києва не зачинялися двері архиєрейського дому від делегацій міст і сіл України з проханням висвяти священників. З виїздом у початках квітня 1942 р. Єпископа Ігоря на місце свого призначення, Владика Ніканор залишився сам у Києві. Становище в тому часі в Україні, що недавно була звільнена від большевиків, вимагало негайного висвячування багатьох священників. Хоч більшість церков большевики поруйнували й духовенство у великій кількості вимордували або заслали, віри християнської православної вони не змогли знищити. Населення відчувало сильний духовний голод і просило його задовольнити. Тисячі дітей було не хрищених, мерців не було кому ховати, люди хотіли церковних шлюбів. Населення з ентузіазмом бралось за відновлювання церковного життя, влаштовували храми у різних відповідних більш-менш будинках, де ці храми були знищені, або привернення старих храмів до порядку, де ці храми були обернені в сільські клуби, кіна, громадські шпихліри й інше. Зносилися до храмів дотепер потаємно переховувана церковна утвар, церковні ризи, ікони й навіть святі Антимінси. Люди організували парафії й заповнювали церкви під час Богослужень. Бракувало лише священників. Тому що перші Єпископи українці прибули в чзсі Великого посту, коли правляться літургії рідко, доводилося застосовувати старий український звичай, особливо практикований та-

²⁹⁾ »Історія УАПЦ в роках 1941-1943« (рукопис). Архів Митрополії УАПЦ (Папка »Матеріяли до історії УАПЦ«).

ким визначним ієрархом Української Православної Церкви як Чернігівським Архiepіскопом Лазарем Барановичем у другій половині XVII ст., коли висвячувалося за однією літургією кількох кандидатів. Це питання було обговорювано на Пинському Соборі й, напр., Єпископ Юрій, будучи сам росіянином, не тільки не заперечував проти застосування такого способу висвяти, але його оправдував. Відомо між іншим, що така практика була на Сході, особливо в Церкві Антіохійській, в якій на Свято П'ятидесятниці на пам'ять Зшестя Святого Духа на Апостолів одноразово зодилася благодать на групу священиків і дияконів. Рівнож Західня Церква висвячує священиків

**Вл. Архiepіскоп Ніканор і Вл. Єпископ Мстислав
в Києві в 1942 році.**

групами. Різниця тільки в тому, що в Українській Православній Церкві висвячувалося не групою, а одного за одним. Канонічної заборони в цій справі не існує. Постанова Московського собору з 1667 р., що забороняла таку висвяту, Української Православної Церкви не стосується, й не має обов'язуючої сили для всієї Православної Церкви. Говоримо тут про це тому, що ця подія послужила причиною суперечок між прихильниками порядків у Церкві московських і староукраїнських. В силу церковної економії, необхідність змусила українських православних єпископів відновити тепер староукраїнську прак-

тику, щоб дати Церкві в скорому часі більшу кількість конечно необхідних їй пастирів³⁰).

За перші три місяці було висвячено 103 священники, які разом з священниками, що їх Господь зберіг і які тепер зголосилися до праці на церковній ниві, приступили до виконання своїх обов'язків по парафіях. Висвячених священників посилалося спочатку як місіонарів, які мали своїм завданням не тільки обслуговувати доручені їм парафії, але й організувати церковне життя в околицях. Пізніш було вже поділено терен на церковні райони і призначено благочинних.

Одночасно з висвячуванням священників стало на весь зріст питання висвяти нових Єпископів. Два Єпископи Ніканор і Ігор не були в стані задовольнити потреб Української Православної Церкви, що була зруйнована большевиками й тепер відроджувалася. Єпископів московської орієнтації свідоме українське громадянство не хотіло приймати. До Вищого Церковного Управління УАПЦ в Києві надходили масові вимоги українських організованих громад про надіслання на місця Єпископів українців³¹). В цій справі висвяти дальших Єпископів Єпископ Ніканор звернувся з рапортом до Архiepіскопа Полікарпа, висловлюючи думку про необхідність висвяти дальших Єпископів з місцевих людей, що краще знають місцеві обставини й добре в них орієнтуються. У відповідь на цей рапорт, Архiepіскоп Полікарп листом з 4 травня 1942 р., погоджуючись з пропозицією Єпископа Ніканора, доручив йому підшукати відповідних кандидатів на місці й благословив провести хіротонію їх.

В днях 9-17 травня 1942 р. в Києві відбувся Другий Собор Єпископів УАПЦ з участю представників від духовенства і мирян. Головував на Соборі Єпископ Ніканор. Серед ряду ухвал цього Собору були між іншим наступні: На підставі Томосу Константинопольської Патріархії з 13 листопада 1924 року вважати Блаженнішого Митрополита Дyonісія Місцeблyститeлeм Київського Митрополичого престолу до наступного Всеукраїнського Собору, просити Архiepіскопів Полікарпа і Олександра прийняти титул Митрополитів, просити Преосвященного вікарія Адміністратора Владику Ніканора прийняти під своє безпосереднє керівництво Київську катедрu і титул Архiepіскопа Київського і Чигиринського (Ухвала ч. 17 з 17 травня 1942 р.), а також Єпископа Ігоря — прийняти титул Архiepіскопа. Напочатку Собору відбулася хіротонія двох кандидатів на Єпископів, що їх кандидатури подала Адмі-

³⁰) С. Н. Чигиринський: Українська Православна Церква в 1941-1943 роках. Частина 2, стор. 2 (в рукописі). Архів Митрополії УАПЦ.

³¹) З протоколу діянь Собору Єпископів у Києві, засідання дня 11 травня 1942 р. Архів Митрополії УАПЦ.

ністратура в Луцьку. На засіданні Собору 11 травня 1942 р. прийнято постанову про хіротонію чотирьох інших кандидатів на Єпископів, що їх кандидатури були подані Вищим Церковним Управлінням УАПЦ в Києві. В наслідок цього було висвячено: 12 травня — Архимандрита Михаїла (Хорошого) на Єпископа Кіровоградського, 14 травня — Архимандрита Мстислава (Скрипника) на Єпископа Переяславського, 16 травня — Архимандрита Сильвестра (Гаєвського) на Єпископа Лубенського і 17 травня — Архимандрита Григорія (Огійчука) на Єпископа Житомирського й Винницького. Ці висвяти були апробовані Архиепископом Полікарпом листом з 24 травня і Архиепископом Олександром — листом з 17 червня 1942 р. Разом, отже, було висвячено шість Єпископів.

Пізніше було проведено в Києві ще дві хіротонії, а саме: 23 червня 1942 р. — Архимандрита Володимира (Мальця) на Єпископа Новомиргородського і 2 серпня 1942 р. — Архимандрита Платона (Артемюка) на Єпископа Заславського (призначеного фактично до м. Рівного й перейменованого на Єпископа Рівенського). Всі ці вісім хіротоній очолив і проводив Архиепископ Ніканор. 27 липня 1942 р. приєднався ще до УАПЦ Митрополит Харківський Феоділ Булдовський. Хоч приєднання його було заслугою Єпископа Мстислава, який їздив з Києва до Харкова й перевів поєднання, але багато спричинився до цього й Архиепископ Ніканор, який перед тим вів кореспонденцію з Митрополитом Феоділом і вияснив йому канонічне положення нашої Церкви.

З відкриттям парафій і висвячуванням священників, постала необхідність наділювання їх Св. Антимінсами без яких священники не могли відправляти Божественних Літургій. Трудність здобуття Св. Антимінсів також було подолано з Божою допомогою. Було одержано більше число старих Антимінсів, що переховувалися в музеях. Знайдено було також невелике число гарних Антимінсів з часів Митрополита Василя Липківського. Постала трудність з одержанням мощів до Св. Антимінсів, але й вона була також подолана. Хоч спроба одержати Св. Мощі з Печерської Лаври, де знаходилися ченці московської орієнтації, вороже наставлені супроти УАПЦ, не повелася, але Господь не залишив і тут нашої Церкви. Спочатку було вручено Єпископу Ніканору частину мощів, що були переховувані приватно. Несподівано в жовтні 1942 р. привіз велику частину мощів преп. Анастасії Узорішительниці російський православний Єпископ Вікентій Таврійський і Азово-Чорноморський і подарував їх Архиепископу Ніканорові в знак приязні. Одержано також частину мощів св. Афанасія Лубенського від Митрополита Феоділа Булдовського, а крім того після неприхильного прийняття ченцями Печерської Лаври наших Єпископів Ніканора і Мстислава, що їздили

ноицэгэлнелл ивягдэл донмонолжү пожисцэ 'тпюм он ишлэ
прислав Владиці Ніканорові потрібну йому кількість мощей
св. влкмч. Варвари. Щодо Св. Мира, то вже в скорому часі
після прибуття українських Єпископів до Києва вірні при-
несли Владиці Ніканорові великий скляний збан Св. Мира,
що був закопаний в землю й походив правдоподібно з запасу
Київських Митрополитів ще з дореволюційних часів.

З моментом свого засновання Вище Церковне Управління
УАПЦ в Києві під проводом Владики Ніканора розвинуло
широку діяльність. Жертвенна праця його провадилася в чо-
тирьох основних відділах. Адміністративний відділ провадив
організацію церковного життя в Києві й на провінції, займався
призначуванням, переміщуванням і звільненням священнослу-
жителів та організував благочинія.

Освітній відділ об'єднував біля себе весь український бого-
словський актив у Києві, серед якого було кількадесят людей
з академічною богословською освітою. Цей відділ проявляв
особливо активну діяльність. Його завданням було керувати
справою навчання релігії, дбати про видавничу справу, влашто-
вувати церковно-релігійні бібліотеки, уряджувати церковно-
навчальні заклади і провадити місіонерську працю. Іспитова
комісія при цьому відділі перепровадила перевірку знань 71
кандидата на священників. Заплановано було відбувати що
певний час одномісячні курси для священників і кількомісячні
курси для кандидатів у священників. Дозвіл на відбуття таких
курсів не було одержано, але вони відбувалися неофіційно,
хоч тривали дещо коротше, як проектувалося. Для допомоги
в праці священників був організований при освітньому відділі
Проповідницький Гурток, члени якого виступали з проповідями
по церквах у Києві й ближчих околицях. Для сільських
пастирів члени гуртка складали конспекти й зразки пропо-
відей. Спеціально Освітній відділ виготовив положення про
місіонерську працю для боротьби з безвір'ям. З метою відро-
дження в Україні науково-релігійної думки з ініціативи від-
ділу при Київському Домі Вчених було засновано Релігійно-
Філософський Гурток.

Зза браку паперу було тяжко провадити видавничу справу.
Все ж таки було видано «Літургію св. Івана Золотоустого» і
«Молитовник» за редакцією Архієпископа Ніканора. Крім
того було видруковано ще Святкову Мінею за три місяці й
було приступлено до друку Постової Тріоді. Сумна доля
зустріла видруковану з доручення Освітнього відділу «Вечірню
і Ранню». Видруковано її було без дозволу влади, яка дові-
давшись про її друк, весь наклад її сконфіскувала й спалила.
Не вдалося також здійснити заплановане видання періодичного
органу через брак дозволу на його видання, що умотивовувала
німецька влада браком паперу.

Більш щаслива була праця в організації бібліотеки. Самому Архiepіскопіві Ніканорові пощастило придбати з різних приватних рук понад чотири тисячі томів цінних богословських книжок, якими він мав намір започаткувати відновлення бібліотеки кол. Київської Духовної Академії. Рівнож вдалося зорганізувати відділ рукописів і цінний архів, в якому знайшлася »Історія Української Православної Церкви« пера Митрополита В. Липківського, ряд недрукованих перекладів Богослужбових книжок Архiepіскопа Нестора Шараєвського та багато цінних богословських праць³²).

Правний відділ (званий також судовим) провадив зносини з окупаційною владою, клопочучись про дозволи на влаштування пастирських курсів, видання Богослужбових книжок, відкриття церков та інше, а також провадив судові справи.

Господарський відділ, крім завідування загальними господарчими справами, організував виробничо-торговельні церковні заклади й крамниці (свічкові, книжкові й церковного устаткування). З цього відділу виділилася окрема Архітектурно-Художня Комісія, яку очолив Архiepіскоп Ніканор і до якої входило ряд фахівців. Завданням цієї комісії було споруджувати проекти й кошториси нових церков та художнє уряджування існуючих храмів зі спеціальним углядженням будови іконостасів в українському стилі. Виготовлено було також проекти на церковну утвар в українському стилі, на церковний орнамент, на хрести й образи. Було складено умови з 7 фірмами в Києві, які зайнялися виготовлюванням чаш, дискосів, звіздич, вінців, кадилиць та іншого. Рівнож було виготовлено наперсні хрести (срібні й позолочені) в українському стилі за спеціально виготовленим взірцем. Художньо-виробнича майстерня виготовляла ризи й парчу, запрестольні хрести й інше. Було видруковано також ряд ікон.

Все це робилося в тяжких воєнних обставинах. Коли б це були нормальні часи, може про це й не треба було б ширше згадувати, але в тих часах — треба було великих зусиль і енергії, щоб виконати все те, про що вище подано. В нормальних

³²) Більшість цих книжок залишилася в Києві, бо не було можливості їх вивезти. Кількасот книжок, які Архiepіскоп Ніканор зміг узяти з собою, він передав пізніше на переховання до бібліотеки Варшавської Духовної Семінарії, коли під час евакуації перебував якийсь час у Варшаві. Гірша доля стрінула Архів Вищого Церковного Управління УАПЦ разом з цінними рукописами, як »Історія Української Православної Церкви« Митрополита Василя Липківського, переклади Архiepіскопа Нестора Шараєвського й інше. В часі евакуації, німці, затримавши авто, яким було везено цей архів, викинули мішки з рукописами на дорогу, щоб мати для себе місце в цьому авті. Дальша доля цих рукописів невідома. Щодо персональних справ ВЦУправління, то вони були своєчасно спалені в Києві, щоб не дісталися в руки большевиків.

умовинах Київ мав всі дані провадити широку церковно-релігійну працю. Були в ньому — як стверджує Архiepіскоп Ніканор — добрі професори духовних шкіл, досвідчені культурно-освітні працівники, гарні проповідники, досвідчені редактори й церковні письменники. Винятково лише тяжке матеріальне становище населення Києва та воєнні обставини унеможливлювали працю³³).

До цього дійшло ще неприхильне ставлення до УАПЦ німецької гітлерівської цивільної влади. В листі до Архiepіскопа Полікарпа з дня 13 травня 1942 р. Владика Ніканор писав: »Нагінки на нас з кожним днем ростуть«. До тих фактів неприхильного ставлення влади до УАПЦ, що їх подано вище, дійшли ще нові. Остаточнo літом 1942 р. було виселено Архiepіскопа Ніканора і Вище Церковне Управління з Митрополічної палати, яку офіційно Міська Управа Києва дала була в користування УАПЦ, відповідно її відремонтувавши й обставивши її гарними меблями. В це приміщення 10 липня 1942 р. перейшов жити Архiepіскоп Ніканор і тут примістилося ВЦУправління та його працівники, але вже 28 липня мусіли його звільняти. Між іншим Архiepіскоп Ніканор на запитання гестапівця: »Яким правом він займає це приміщення?« відповів: »На нашій землі навіть пес має природне право мати для себе буду«. Було відмовлено дати в користування УАПЦ Софійський собор, не зважаючи на неодноразові прохання. Щодо Малої Софії, то обіцяли її дати, але не дали. Було заборонено викладання релігії в школах, хоч воно вже провадилося. Підручники Закону Божого, які виготовив Владика Ніканор, сказали, що дозволять друкувати тоді, коли вони перейдуть цензуру Автономної Церкви московської орієнтації. Не дозволили друкувати образу св. Пантелеймона. Сконфіскували реєстраційний дручок для парафій. Дійшло навіть до того, що Райхскомісар України Кох листом з 24 липня 1942 р. до Архiepіскопа Полікарпа зажадав, щоб негайно забрати з Києва Архiepіскопа Ніканора і Єпископа Мстислава, але Архiepіскоп Полікарп написав їм, щоб вони залишалися на місцях і не виїздили. У зв'язку з тим листом до Архiepіскопа Ніканора з'явився гестапівець і зажадав, щоб Владика виїхав з Києва, але Владика Ніканор не послухав і залишився на своєму місці. Було навіть таке, що жадали, щоб з Андріївського собору зняти хрести, але цього розпорядження також не послухались. Листом з 7 вересня 1942 р. Генеральний Комісар Києва заборонив Архiepіскопу Ніканору вживати титул Заступника Адміністратора усіх українських земель і обмежив діяльність його до Києва й двох гебітів та дозволив

³³) Доповідь Свящ. Собору Єпископів УАПЦ дня 3 жовтня 1942 р. Керуючого Київською Єпархією Єпископа Чигиринського Ніканора (рукопис). Архів Митрополії УАПЦ.

виконувати нагляд над тими гебітами Київського Генерального Комісаріату, де не було Єпископів. Всяка діяльність поза цією територією була суворо заборонена. Нарешті було поставлено 25 вересня 1942 р. вимогу, щоб Владика Ніканор не підпорядковувався Архієпископові Полікарпові, але генеральному комісарові. Звичайно, така вимога була Владикою відкинена. За три дні перед цією вимогою, Єпископа Мстислава, що був вікарієм Архієпископа Ніканора, було примусово виселено з Києва.

Причини такого неприхильного ставлення гітлерівської цивільної влади до УАПЦ були наслідком її неприхильного ставлення до національної української справи, а щодо Києва, то спеціально тут діяли русофільські впливи. При допомозі німецької адміністрації, вороже наставлені супроти УАПЦ групи намагалися якнайбільше нанести їй шкоди. До того ще в довір'я німців увійшла большевицька агентура, яку тут залишено для підривної праці, й вона німецькими руками намагалася нищити ненависну їй Українську Православну Церкву. Це часто відчувалося не тільки в Києві, але й на провінції. Найперше терпіло духовенство. Ось так, напр., кол. комсомолец, ставши міліціонером, застрелив у Звенигородці священника Головка. В с. Борова советські партизани втопили в криниці священника В. Івщенка. Були випадки, коли дії советських партизанів і звичайних бандитів, направлені проти священнослужителів УАПЦ, перекидали на німців. Духовенство УАПЦ терпіло одночасно від комуністів, мадярів і німців. По деяких місцях було заборонено відправляти Служби Божі у свята, що припадали на тижні. Одного священника, що не підпорядковувався, в церкві було сполосовано нагайками. Це тільки кілька прикладів мартирології УАПЦ в часі другої світової війни.

Не можна не згадати, що, крім різних зовнішніх перешкод в церковному житті УАПЦ, була спроба внести заколот зі сторони окремих осіб, що вдаючи з себе уповноважених від населення, як про це писав Владика Ніканор у листі з дня 5 червня 1942 р. до Архієпископа Полікарпа, з'явилися до нього і запропонували повернутися до канонів 1921 року та примиритися йому з ролею дорадника в церковних справах, а керівництво Церквою віддати в руки мирян. Архієпископ Ніканор рішуче відкинув таку пропозицію, а одночасно загал віруючих висловив глибоке обурення втручанням цих мирян у справи церковного управління.

Не зважаючи на всякі перешкоди церковне життя розвивалося й охоплювало маси побожного українського населення. Особливо на провінції воно горнулося до УАПЦ, про що свідчить факт, що до 1 вересня 1942 р. було організовано 513 парафій УАПЦ. З них 298 припадало на властиву Київ-

**Високспресвященіший Митрополит ОЛЕКСАНДР (в середині),
Високопреосвященіший Архiepіскоп НІКАНОР (справа)
і Преосвященний Єпископ МСТИСЛАВ (зліва).**

щину, а 215 на інші області, де ще не було наших Єпископів. За цей час було висвячено 136 священників, прилучено від УАПЦ Митрополита Василя Липківського 93 священники і від Російської Церкви 226 священників³⁴).

VII

СОБОР ЄПИСКОПІВ УАПЦ В ЛУЦЬКУ. СПРАВА ОБ'ЄДНАННЯ ОБОХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ. ПОЧАЙВСЬКИЙ АКТ 8 ЖОВТНЯ 1942 Р. ПРОТИАКЦІЯ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ ВЛАДИ Й ЄПИСКОПАТУ АУТОНОМНОЇ ЦЕРКВИ. НАГОРОДЖЕННЯ АРХІЄПИСКОПА НІКАНОРА МЕШКАНЦЯМИ РІДНОГО СЕЛА. ПОХОРОН ЖЕРТВ СОВЕТСЬКИХ НАЛЕТІВ НА КИЇВ. ВІДВІДИНИ КАНЕВА І ПАНАХИДА НА МОГИЛІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА. ДАЛЬШІ НЕПРИХИЛЬНІ ДІЇ ГІТЛЕРІВЦІВ СУПРОТИ УАПЦ І АРХІЄПИСКОПА НІКАНОРА. ЕВАКУАЦІЯ З КИЄВА.

Поділ Православної Церкви в Україні на Автокефальну й Автономну та боротьба, яка велася між ними, не могли не турбувати сумління дійсно віруючих людей. УАПЦ хоч була українською національною Церквою, включала в себе й інші національності, що замешкували Україну. В складі її було два Єпископи російської національності: Митрополит Олександр (Іноземцев) Пинський і Поліський та Єпископ Юрій (Кореністов) Берестейський. Для православних чехів, які входили до УАПЦ, було висвячено також спеціального Єпископа. Щодо Автономної Церкви, яку очолював фактично українець Митрополит Олексій, крім кількох Єпископів вороже наставлених до українців, було в ній більшість таких, яких можна віднести до категорії несвідомих або малосвідомих національно. Церковна й національна рація вимагала, щоб в Україні була одна Православна Церква. Між іншими питаннями, питанням об'єднання цих Церков в одну, мав займатися III Собор Єпископів УАПЦ, що його було скликано на 2-9 жовтня 1942 р. в Луцьку. Німецька влада заборонила відбутися цей Собор, але заборона прийшла запізно, коли вже Єпископи були в дорозі до Луцька. Отже Собор фактично відбувся, хоч не офіційно, але як нарада Єпископів, і не тривав довго. В неділю 4 жовтня 1942 р. в Луцькому Свято-Троїцькому катедральному соборі перед Богослуженням Архієпископ Ніканор звернувся до Архієпископів Полікарпа і Олександра, яких він в імені Собору Єпископів

³⁴) Як цей розділ, так і наступний, писано на підставі архівних матеріалів, що знаходяться в Архіві Митрополії УАПЦ. Подані тут статистичні дані знаходяться в Доповіді Владики Ніканора, згаданій в примітці 33.

УАПЦ, що відбувся в Києві в травні 1942 р., просив прийняти титул Митрополитів з огляду на їхні заслуги щодо відродження УАПЦ. Від того часу Владики Полікарп і Олександр почали іменуватися Митрополитами, а Єпископ Ніканор — Архієпископом, згідно з ухвалою того ж Собору в травні 1942 року³⁵).

Наради Єпископів відбулися 3, 4 і 5 жовтня 1942 р. В часі нарад, 3 жовтня Архієпископ Ніканор виголосив обширну доповідь про свою діяльність та стан УАПЦ в Києві й на Київщині та інших звільнених від большевиків землях України. На наступних нарадах було звернено спеціальну увагу на припинення розколу в Православній Церкві в Україні. У зв'язку з тим була створена спеціальна комісія під головуванням Митрополита Олександра, яка виробила підстави до порозуміння та запропонувала делегувати до Митрополита Олексія делегацію від Собору Єпископів УАПЦ в особах Архієпископа Ніканора і Єпископа Мстислава. Собор Єпископів погодився з пропозицією комісії й делегація 6 жовтня виїхала з Луцька до Почаєва, де перебував Митрополит Олексій. 8 жовтня делегація була вже в Почаєві. Митрополит Олексій прийняв делегацію прихильно й радо. Наради над справою об'єднання тривали коротко, бо Митрополит Олексій був підготовлений до об'єднання й хотів його. Погодившись з пропозиціями делегації від Собору Єпископів УАПЦ, попросив він Архієпископа Ніканора написати Акт про об'єднання. Після написання його, всі три Єпископи його підписали. Дослівний текст цього документу був такий:

» Акт. Року Божого 1942, жовтня 8 дня. Свята Почаївська Лавра. Ми, нижчепідписані, Високопреосвященний Владика Митрополит Алексій і представники Собору Єпископів Св. Української Православної Автокефальної Церкви, уповноважені ухвалою Собору Єпископів — Архієпископ Ніканор і Єпископ Мстислав, склали цього акта про наступне:

Взявши під увагу, що існуюче поділення Православної Церкви в Україні на два напрямки фатально відбивається на житті Церкви та українського народу і деморалізуючо впливає на вірних та посередньо негативно відбивається на справі спокою і ладу, ухвалили прикоротити церковне роз'єднання на слідуючих засадах:

1) Визнаємо, що фактично Українська Автокефальна Православна Церква вже існує.

2) Українська Автокефальна Православна Церква має єднання з усіма Православними Церквами через Його Блаженство Митрополита Діонісія, що до Українського Помісного Собору

³⁵) Укр. Прав. Церква в Європі... »Вісник« ч. 13 з 1. 7.. 1948 р., стор. 6.

являється місцєблжстителем Київського Митрополичого Прес-толу.

3) Вищим органом управління Української Автокефальної Православної Церкви до Всеукраїнського Помісного Собору являється Священний Собор Єпископів України, який керує церковним життям України через Священний Синод.

4) Священний Синод складається з старших Єпископів України, а саме: Високопреосвященного Олександра, Митрополита Пінського і Пєлїського, Високопреосвященного Алексія, Митрополита Волинського і Житомирського, Високопреосвященного Митрополита Полікарпа, Архїєпископа Луцького і Ковельського, Високопреосвященного Симона, Архїєпископа Чернігівського і Ніженського та Високопреосвященного Ніканора, Архїєпископа Чигиринського. Обов'язки Секретаря Св. Синоду, а також Заступника неприсутнього Члена Св. Синоду, виконує Преосвященний Мстислав, Єпископ Переяславський.

5) Священний Синод на першій сесії розгляне всі питання, зв'язані з поєднанням, як то: розподіл єпархій і катедр поміж усіма Єпископами та остаточно розв'яже всі справи, що непередбачені цим актом.

6) Першу сесію Св. Синоду скличе старший по хіротонії Митрополит, вказавши день і місце засідання.

7) Усі ріжницї канонічного характеру, що спричинилися до роз'єднання, нами розглянуті і більше не існують.

8) Копія цього акту розсилається негайно усім Єпископам об'єднаної Української Автокефальної Православної Церкви Високопреосвященими Алексієм і Полікарпом з наказом негайного оголошення цього акту по всіх церквах України і наказом негайно прикоротити молитовне роз'єднання. Після відчитання цього акту по всіх церквах України, відслужити єдячний молебен за дар взаємного зрозуміння і об'єднання.

Підписано в Св. Почаївській Лаврі, дня 8 жовтня 1942 року». Підписали цей акт: **»Алексій**, Митрополит Волинський і Житомирський; **Ніканор**, Архїєпископ Чигиринський ; **Мстислав**, Єпископ Переяславський³⁶⁾.

Після підписання Акту про поєднання усі троє пішли до Успенського собору Лаври, де в той час правилася Вечірня. Митрополит Олексій хвилево затримав відправу Вечірні і всі троє Єпископів, спільно помолившись біля Св. Престолу, поцілували його, увійшовши цим у молитовне єднання, а опісля, вийшовши через Царські Ворота, замість присяги, поцілували опущений вниз чудотворний образ Матері Божої Почаївської, а потім ще пішли до стопи Божої Матері й також спільно приложилися до неї й, повернувшись до вівтаря, залишилися там до кінця Вечірні.

³⁶⁾ Подаємо текст акту з праці: Укр. Прав. Церква в Європі..., «Вісник» ч. 13 з 1. 7. 1948 р.; стор. 6.

Архиєпископ Ніканор 10 жовтня повернувся до Луцька, де зробив доповідь Митрополитові Полікарпові про dokonаний акт поєднання і після цього від'їхав до Києва. Негайно по приїзді Архиєпископа Ніканора до Києва, його викликало до себе гестапо й запитало чи брав він участь у підготовці поєднання й чому це зробив без їхнього дозволу. Нарешті було заявлено Архиєпископові Ніканорові, що влада цього поєднання не визнає і воно для неї недійсне. Одночасно з цим Єпископат Автономної Церкви на чолі з Архиєпископом Пантелеймоном (напевно в порозумінні з гітлерівською владою) виступив проти поєднання й примусив Митрополита Олексія, не зважаючи на його підпис під актом, анулювати поєднання. Так з цього поєднання нічого й не вийшло.

Цілковито справдилися припущення Архиєпископа Ніканора, які він висловив в одному з листів, писаних у Києві скоро після прибуття туди по підписанні акту поєднання: »З поєднанням буде дуже багато труднощів. І ці труднощі полягають не в неясних точках умови, а в цілковитім небажанні противної сторони піти назустріч християнському примиренню«³⁷). В листі до Митрополита Олексія з 15 грудня 1942 р. Архиєпископ Ніканор запропонував, коли вже не може наступити об'єднання, припинити гризню.

Українське віруюче православне громадянство розуміло значення своєї Церкви й глибоко поважало свій Єпископат. Таке ж ставлення було віруючих українців до Архиєпископа Ніканора однаково як у Києві, так і в інших місцевостях, де він бував. Особливо зворушливий факт стався в Мізові, рідному селі, де народився Архиєпископ Ніканор. В місяці серпні 1942 р. Архиєпископ Ніканор, перебуваючи на Волині, де між іншим у Рівному виголосив доповідь для українського громадянства про церковне життя в Києві й на Київщині, відвідав Мізов, де настоятелем був його рідний брат свящ. Павло Абрамович. Управа цього села в знак узнання великих заслуг для відновлення Української Православної Церкви Архиєпископа Ніканора, постановила нагородити його тим, що найдорожче для селян — землею й видала йому грамоту наступного змісту:

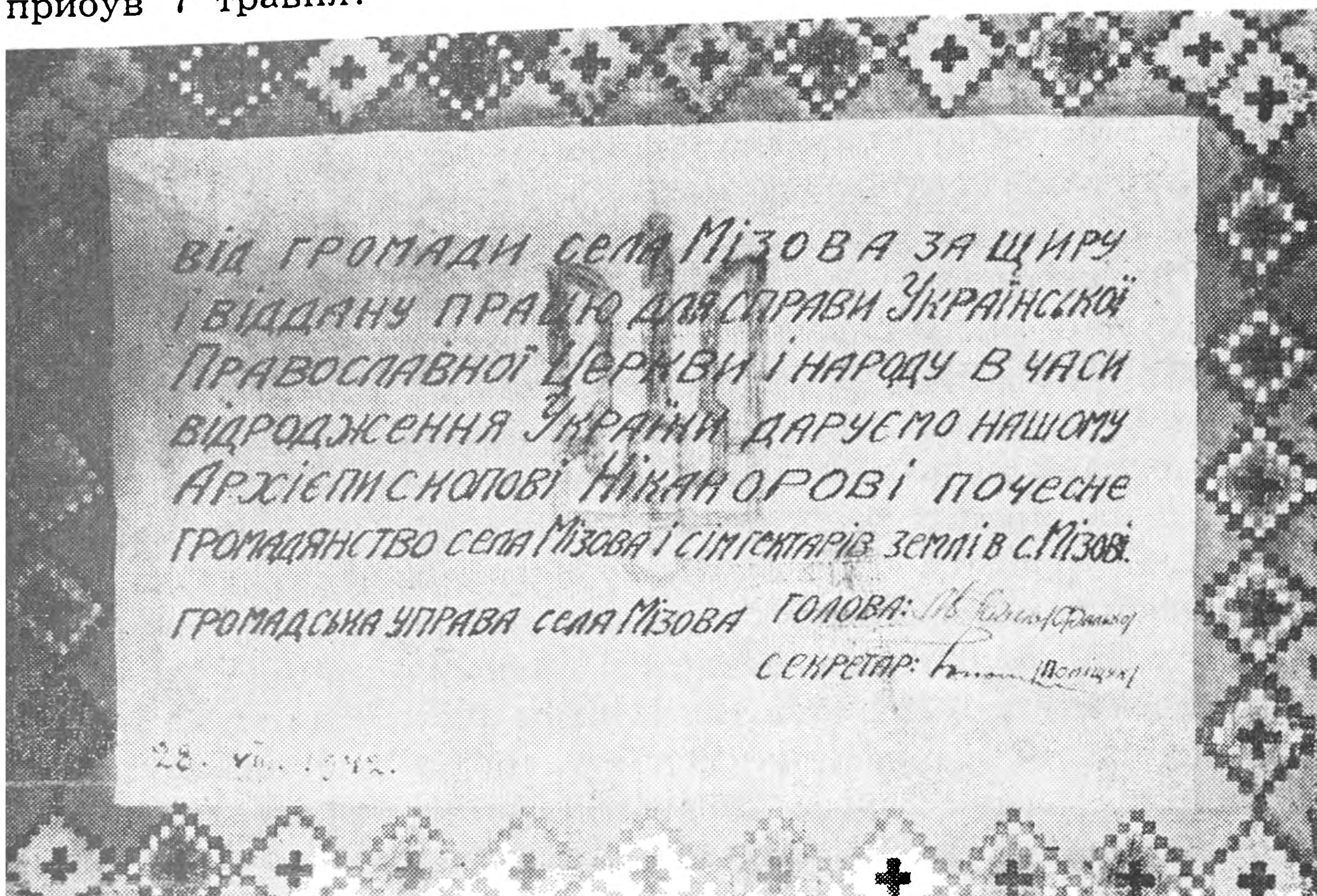
»Від громади села Мізова за щиру і віддану працю для справи Української Православної Церкви і народу в часи відродження України даруємо нашому Архиєпископові Ніканорові почесне громадянство села Мізова і сім гектарів землі в с. Мізові. Громадська Управа села Мізова: Голова — Фалько, секретар — Поліщук. 28. 7. 1942. Мізов на Волині«.

Цілком слушно зауважує автор однієї з біографій Владики, »що Єпископи були нагороджувані монархами й меценатами, то ми знаємо. Але щоб селянство так оцінювало працю своїх

³⁷) Архів Митрополії УАПЦ.

Єпископів, — це хіба випадок в історії Православної Церкви перший³⁸⁾.

Вдруге під час перебування на Єпископській катедрі в Києві, Архієпископ Ніканор побував у рідному селі в травні 1943 р. В цей час стався напад советських партизанів на Мізов. Частини УПА, що там у цей час перебували, взяли Архієпископа Ніканора під свою охорону й доставили до містечка Рожищ, звідки вже Владика подався поїздом до Києва, куди прибув 7 травня.

**Нагородна Грамота мешканців с. Мізова
Архієпископу Ніканору.**

Весна 1943 р. позначилася взагалі активністю большевиків. 8 і 11 травня відбулися жахливі налети советських літаків на Київ, в часі яких було вбито багато безборонного населення міста. 15 травня відбувся величавий похорон жертв налету і очолив цей похорон Архієпископ Ніканор, що виголосив зворушливе жалібне слово перед будинком Університету, де розпочалися похоронні відправи, і потім з чисельним духовенством УАПЦ відпровадив похоронну процесію до Софійської площі, звідки далі перейняло похоронні відправи духовенство Автономної Церкви. Другий советський налет на Київ стався 2 червня 1943 р. на цей раз на передмістя Деміївку, коли в тамошньому храмі відправляв Архієпископ Ніканор з нагоди храмового свята парафії. Господь, одначе, зберіг Владику й людей і їм нічого не сталося.

³⁸⁾ ВПР Митр. Ніканор, «Рідна Церква» ч. 1 (9) за січень-лютий 1934 р. Стор. 6.

Щодо адміністративного становища Архiepіскопа Ніканора в 1943 р., то після реорганізації, яка наступила тоді, на підставі розпорядження генерального комісаріату в Києві, Митрополит Полікарп листом з 14 липня 1943 р. повідомив Архiepіскопа Ніканора, що офіційне церковно-адміністративне становище його є «керуючий Київською єпархією». Його вікарієм був Владика Ігор Архiepіскоп Уманський і Владика Мстислав Єпископ Переяславський (у тому часі через перешкоди зі сторони німців був тимчасово нечинний). Тому що Полтавська єпархія в тому часі не була обсаджена Єпископом, а входила до Київського генерального комісаріату, Архiepіскопові Ніканору як старшому по хіротонії було доручено тимчасово керувати Полтавською єпархією, де його вікарієм був Єпископ Сильвестр Лубенський.

Не зважаючи на всякі перешкоди й навіть наражаючи своє життя на небезпеку, Архiepіскоп Ніканор відвідував парафії і ніс духовну опіку спрагненим вірним, хоч дозвіл на відвідування парафій в єпархії було дістати тяжко. Між іншим у часі Зелених Свят 1943 р. Владика Ніканор відвідав славний Канів, де на перший день свят у неділю 13 червня 1943 р. в стародавній ще з книжних часів церкві Успіння Пресвятої Богородиці відправив урочисту Службу Божу і помолився над кістками похованих там козацьких гетьманів Івана Підкови й Шахата на місці відірвання татарами голови прегмч. Макарію Токаревському в 1678 р. На третій день Зелених Свят 15 червня 1943 р. відбув подорож на Чернечу гору під Каневом і відправив на могилі Тараса Шевченка чи не першу тут архiereйську панахиду³⁹). Зауваживши, що на обеліску над могилою нема хреста, найняв спеціалістів, що видовбали хрест. Панахида пройшла дуже урочисто, чому сприяла також чудова погода й велика участь у панахиді місцевих людей. На жаль, перебування Архiepіскопа в Каневі, урочиста зустріч його, а особливо урочиста панахида на могилі Тараса Шевченка, викликали донос місцевого учителя комуніста по національності поляка до гестапа, яке 23 червня 1943 р. провело масові арешти учасників зустрічі Владики та учасників панахиди. Всіх разом було арештовано 178 осіб, з яких 37 було замордовано. Так при допомозі гестапа комуністи нищили українських патріотів.

Неприхильне ставлення гітлерівської влади до УАПЦ не змінилося й в 1943 р. Особливо у зв'язку з посиленими діями Української Повстанської Армії це ставлення стало ще більш неприхильним. Гітлерівці закидали УАПЦ, що вона має зв'язки з УПА та її підтримує. Закидали також, що нібито УАПЦ провадить політичну працю. Це була звичайна неправда. Українська Автокефальна Православна Церква була тільки

³⁹) Це вже були другі відвідини могили Тараса Шевченка, бо перший раз їздив до неї в червні 1908 р.

Церквою й ніякої політики не провадила. Вона була національною Церквою, як національні Церкви інших православних народів. Вимоги окупаційної влади, щоб Церква впливала на дії УПА, були неслухними, бо УАПЦ не мала впливів на політичні події й на дії УПА. Проте Церква не могла мовчати, коли діялася несправедливість і гинули невинні люди. Представники Церкви підносили голос в обороні людських і національних прав українців. За це не любила її окупаційна влада. Не любила її ще й тому, що ця влада вбачала в Українській Церкві загрозу для своїх плянів. Те, що УАПЦ була забороллом проти комунізму й безбожництва, вона не доцінювала. Перебуваючи під впливом певних московських кругів, окремі представники окупаційної влади дивилися на неї очима тих кругів, які ненавиділи все українське, а в першу чергу Українську Церкву. В той час, коли Автономна Церква в Києві користалася з певних прав, права Української Православної Церкви були дуже обмежені. Незабаром після поїздки Владики до Канева гестапо встановило над ним і над Єпископом Мстиславом певну форму домашнього арешту. Для того, щоб контролювати, чи не виїхали вони кудись, був встановлений в помешканні Владики Ніканора телефон і на кожний виклик вони були змушені мельдуватися. На постійно поповнювані прохання приділити УАПЦ Софійський собор, влада відповідала відмовно, бо нібито УАПЦ не є льоальна супроти неї. Коли в серпні Автономна Церква одержала Володимирський собор, в якому вона лише один раз встигла відправити, а саме 19 вересня 1943 р.⁴⁰⁾, на нове прохання Владики Ніканора передати Софійський собор для УАПЦ, була одержана відповідь, що й Софійський собор може бути переданий автономістам, якщо УАПЦ не буде так доляльною до влади, як є нею Автономна Церква. Як зауважує автор праці «Українська Православна Церква в Європі в роках 1939-1947» — «джерелом усього були інтриги автономістів, а зокрема єп. Пантелеймона, що мав близькі зв'язки з місцевою німецькою адміністрацією»⁴¹⁾.

40) Журнал «Церква й Життя» ч. 5 (14) з вересня-жовтня 1959 р. видрукував «Лист з Лондону», в якому автор його подає, що нібито тоді у Володимирському соборі в Києві відправляв Архієпископ Ніканор. Це безсоромна і явна неправда, бо ніколи Вл. Ніканор у Володимирському соборі не відправляв.

Церковного Управління, Архiepіскоп Ніканор разом з своїм братом залишив Софіївське подвір'я, де він мешкав і де містилося ВЦУправління, і, переночувавши ще дві ночі в одному з передмість Києва, автом директора Н. Палія ввечері 24 вересня виїхав з Києва⁴²⁾.

З виїздом Архiepіскопа Ніканора з Києва закінчився засадничо не довгий, але надзвичайно важливий період в житті Владики, період перебування його як Архiepіастиря в столиці землі Української — Києві, де на жахливих руїнах церковного життя, що їх завдали большевики, зайнявся він відновленням його у важких, несприятливих обставинах другої світової війни.

Місто Криниця в Карпатах.

Один з етапів евакуації Єпископату УАПЦ.

Хоч цей період тривав усього яких півтора року, був він надзвичайно важливим, бо виказав неімирущу силу духа українського народу, якого віру в Бога й вірність його Святій Українській Православній Церкві, не могли знищити жадні ворожі сили. В цьому періоді Архiepіскоп Ніканор виявив себе, як визначний Архiepіастир, що в цих важких умовах зміг зробити багато та вмів мудро керувати дорученим йому кораблем Церкви на центральних українських землях.

⁴²⁾ В праці Ф. Гойера "Die orthodoxe Kirche in der Ukraine von 1917 bis 1945", Кельн-Брауншвайг, 1954, стор. 222 подано вістку, видуману вороже наставленням супроти УАПЦ середовищем, що нбито Московський патріарх провадив з Архiepісп. Ніканором переговори про те, щоб він не виїздив на еміграцію, а залишався в Києві. Як стверджує Відділ Інформації УАПЦ у «Спростуванні», вміщеному в журналі «Рідна Церква» ч. 5 (13) за вересень-жовтень 1954 р., стор. --, це «злосливі вигадка, ні на чому не основана».

VIII

ПЕРЕБУВАННЯ В РІВНОМУ І ВАРШАВІ. СОБОР ЄПІСКОПІВ УАПЦ 1944 Р. У ВАРШАВІ. ДАЛЬША ЕВАКУАЦІЯ.

ПРИБУТТЯ ДО НІМЕЧЧИНИ. ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІЄПІСКОПА НІКАНОРА У НІМЕЧЧИНІ ДО 1953 Р. ЦЕРКОВНИЙ З'ЇЗД У РЕГЕНСБУРГУ. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ. ПРИЗНАЧЕННЯ ВЛАДИКИ НІКАНОРА МИТРОПОЛИТОМ УАПЦ НА НІМЕЧЧИНУ.

В дорозі на Захід через Житомир Владика Архiepіскоп Ніканор прибув надвечір 25 вересня 1943 р. до Рівного, в якому затримався понад 9 тижнів в родині Архiepіскопа Мстислава. Був це дуже непевний і прикрий час. У в'язниці в Рівному перебували закладниками ряд визначних українських священиків і діячів. З них 6 жовтня було звільнено проф. І. Ф. Власовського. Натомість прот. М. Малюжинського з Луцька і цілий ряд інших осіб 15 жовтня було розстріляно. Не важко собі уявити як у таких обставинах міг тут почуватися Архiepіскоп Ніканор. Під час перебування в Рівному одержав він листа від Митрополита Діонісія, який запрошував Владика Ніканора до Варшави і пропонував стати викладачем у тамошній духовній семінарії. Архiepіскоп Ніканор постановляє тоді їхати до Варшави.

17 листопада Архiepіскоп Ніканор виїжджає з Рівного й 20 листопада прибуває до Варшави. Тут ним по-батьківському заопікувався Митрополит Діонісій і приділив йому кімнату в будинку Духовної Семінарії. В неділю 5 грудня 1943 р. у Варшавському соборі св. рівноапост. Марії Магдалини відбулася урочиста Служба Божа, яку відправляв Митрополит Діонісій у сослуженні Владики Архiepіскопа Палладія і Владики Архiepіскопа Ніканора з собором духовенства. Це був вияв першого молитовного єднання Митрополита Діонісія з Архiepіскопом Ніканором. Далі найчастіше відправляв Владика в церкві на Саській Кемпі, де знаходилася білоруська парафія й настоятелем якої був прот. Ф. Борецький.

Справа викладання Владики Ніканора в Духовній Семінарії, на жаль, не здійснилася. Спротив цьому поставила німецька влада, опираючись на донос певних осіб, неприхильно наставлених супроти Владики Ніканора.

В початках 1944 р. прибуває до Варшави більшість Єпископату УАПЦ, в тому 24 січня Митрополит Полікарп. Всіма ними заопікувався Митрополит Діонісій.

Перебування більшості Єпископів УАПЦ у Варшаві дало можливість полагодження ряду біжучих церковних справ та

відбутти Собору Єпископів. Цей Собор відбувся в дні з 11 березня до 8 квітня 1944 року. Активну участь у ньому прийняв також Архієпископ Ніканор. На Соборі було ухвалене «Тимчасове положення про управління Святої Української Автокефальної Православної Церкви», згідно з яким найвищим органом Церкви до Всеукраїнського Помісного Собору ставав Собор Єпископів. Виконавчим органом Собору Єпископів було встановлено Священний Синод. Як одного з членів Синоду було обрано на Соборі Архієпископа Ніканора⁴³⁾.

Собор Єпископів УАПЦ в Варшаві. (Травень 1944 року)

Воєнні обставини примусили незабаром український Єпископат залишити Варшаву. 28 червня українські Єпископи виїхали з Варшави до Криниці, куди прибули 29 червня. Тут 7 липня відбулося засідання Комісії перекладу богослужбових книжок на українську мову під головуванням Архієпископа Ніканора. Незабаром, однак, 6 серпня довелося залишати Криницю й податися до Словаччини. Почалася мандрівка, в часі якої Архієпископові Ніканорові разом з іншими Єпископами довелося побувати в Тренчині (9. 8. — 3. 10. 1944), Кісінгені (8. 10. — 15. 10. 1944), Марбургу (17. 10. — 29. 10. 1944). Дещо довше (1. 11. 1944 — 25. 1. 1945) довелося затриматися в Бреславі. В цьому місті 13 грудня 1944 року було відкрито для духовенства й вірних УАПЦ, що їхали в одному ешелені, Богословські курси, на яких Архієпископ Ніканор викладав догма-

⁴³⁾ Про цей Собор див.: Укр. Прав. Церква в Європі в рр. 1939-1947. «Український Голос» (Вінніпер) ч. 12 з 24. 3. 1948 (Додаток).

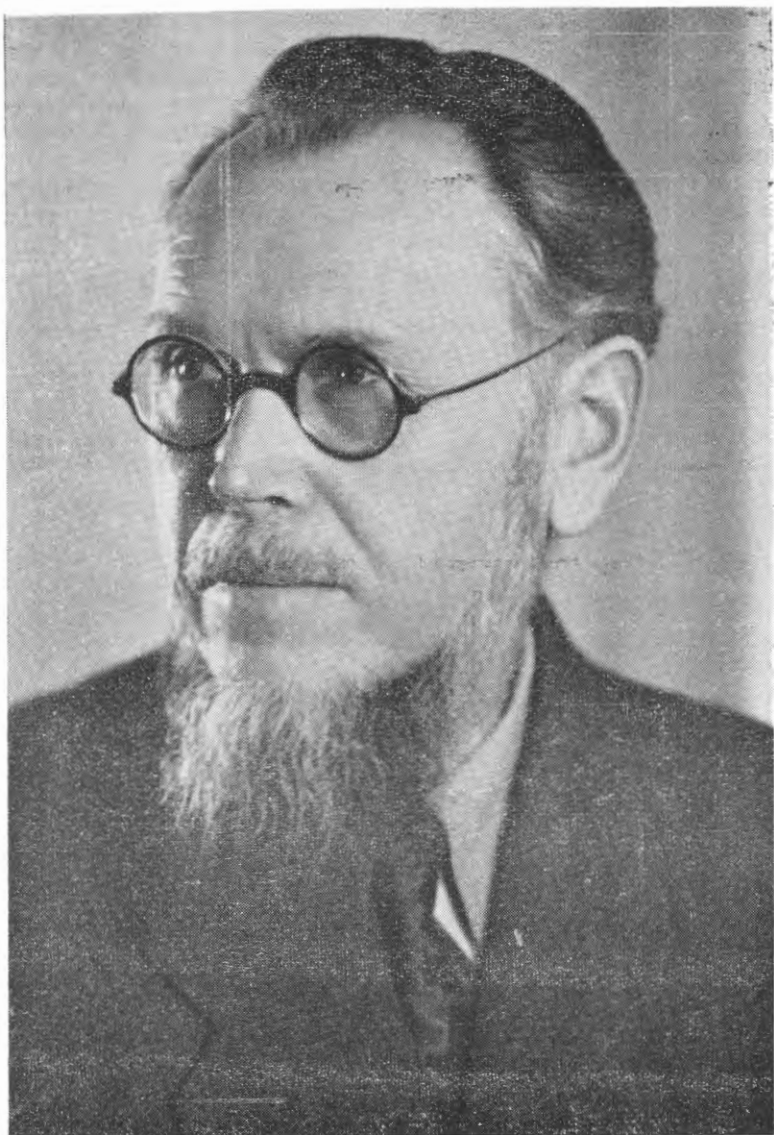
тику. Перебуваючи в Бресляві, Владиці Ніканору пощастило використати місцеву університетську бібліотеку, що мала величезний відділ Православного Богослов'я. Весь вільний час Владика перебував там, укладаючи Курс Православної Догматики, яка вже на свого видавця. Проте незабаром довелося покидати й Бресляв. Закінчуючи свої короткі щоденні нотатки за 1944 рік, Владика Ніканор записав: «Ми вже цілий рік поневіряємося та в досаді. Однак, дякувати Господеві Милосердному, досі живі й цілі».

Після виїзду з Бресляу, в першій половині 1945 р. Архиспископові Ніканорові разом з деякими іншими українськими Єпископами довелося побувати в Дрездені (26. 1. — 3. 2.), у Ваймарі (4. 2.), Ерфурті (4. 2. — 12. 2.) і найдовше в селі Вітерда в Тюрінгії (12. 2. — 19. 6.), де Владика жив в одного з селян і допомагав йому в праці. Тут застав їх кінець війни. Коли стало відомо, що Тюрінгію мають зайняти совєтські в'йська, Владика виїхав на Захід, спочатку до Гайдельбергу, куди прибув 22 червня, а звіттам 17 липня до Етлінгену, де пробув у таборі до 3 вересня 1946 року, коли переїхав до Карлсруе, де живе й посьогодні⁴⁴).

Напочатку працював Владика як канцелярист в УНРРА, а з організацією церковного життя в 1946 році переймає єпископські функції в провінції Баден, одержуючи від Свящ. Синоду УАПЦ призначення опікуватися православними українцями, що жили в польських таборах, підтверджений описля на цьому становищі постановою Собору Єпископів УАПЦ з 15 травня 1947 р. для опіки над вірними УАПЦ в таборах Форстерказерне в Карлсруе і Етлінгені.

В днях 12-15 травня 1947 року Владика Архiepіскоп Ніканор приймає активну участь в III Соборі Єпископів УАПЦ на еміграції в Мюнхені. На цьому Соборі було доручено Митрополитові Полікарпові й Архiepіскупові Ніканору dokonати акту об'єднання УАПЦ з Американською Українською Православною Церквою і її предстоятелем Архiepіскупом Іоаном Тєодоровичем, згідно з канонами Вселенської Православної Церкви. На цьому ж Соборі Єпископів були пороблені деякі доповнення в «Тимчасовому положенні про управління УАПЦ». Як найголовніше доповнення треба вважати встановлення на прєпозицію Митрополита Полікарпа становища заступника Митрополита. На це становище 15 травня 1947 р. Собор Єпископів обрав Архiepіскупа Ніканора, що був після Митро-

⁴⁴) Завдяки допомозі Євангеліцької Церкви Владика Ніканор дістав в березні 1947 р. кімнату при Беєртгаймер Алєє ч. 13, де прожив дев'ять років до весни 1956 р., коли перейшов на більше помешкання при Ерцбергєрштр. 2, з якого знову перейшов на тепєрішнє своє помешкання на передмісті Карлсрує-Вальдштатт, Шнайдермюллерштр. 12-ї.

**ВПР Вл. Архиепископ Ніканор після капітуляції Німеччини
на праці в УНРРА.**

полита Полікарпа найстаршим по хіротонії серед Єпископів УАПЦ⁴⁵).

В тому ж 1947 р. стався сумний факт в житті УАПЦ, коли невелика група духовенства (6 осіб) й вірних її в кінці серпня на так зв. Ашаффенбурзькому з'їзді порвала з Єпископатом УАПЦ, проголосивши себе сторонниками канонів 1921 р., які в кількох випадках суперечать діючим канонам Вселенської Православної Церкви. Собор Єпископів УАПЦ zareагував на це й на своєму IV надзвичайному Соборі в Ашаффенбургу 23-24 жовтня 1947 р. схвалив спеціальні постанови щодо антиканонічного виступу прихильників канонів 1921 року.

Український Православний Церковний З'їзд, що відбувся з ініціативи Собору Єпископів в м. Реґенсбургу в днях 25-27 грудня 1947 року, виявив життєтворчу силу й єдність вірних і духовенства Української Автокефальної Православної Церкви зі своїм Єпископатом. Був це фактично Собор УАПЦ на чужині, хоч формально його так не було названо. Участь в З'їзді взяли: повний склад Свящ. Синоду, чотири Єпископи, що прибули на власне бажання, 16 делегатів від духовенства, 19 — від вірних та 15 — від культурно-освітніх і громадських установ. Головою З'їзду був ВПР Архiepіскоп Ніканор, що керував усіма нарадами. Було заслухано ряд докладів догматично-канонічного, канонічно-історичного, місійно-релігійного, духовно-освітнього й церковно-господарського змісту⁴⁶). Основну доповідь «Догматично-канонічний устрій Святої Православної Вселенської Церкви» виголосив Архiepіскоп Ніканор. Перша частина цієї доповіді була незабаром за постановою З'їзду видрукована в органі УАПЦ «Богословський Вісник» ч. 1 за червень 1948 р. та того ж року вийшла також окремою відбиткою.

На З'їзді було прийнято ряд важливих постанов у різних питаннях, що їх було заторкнено в доповідях, а зокрема було осуджено розлам у Церкві, як шкідливу для УАПЦ акцію.

Всі ці постанови розглянув і затвердив Свящ. Синод на сесії в днях 15-18 квітня 1948 р. в Авґсбургу. На цій сесії Архiepіскопа Ніканора було обрано головою редакційної комісії в справі видання богослужбових книжок. Як одними з перших книжок було постановлено видати Службеник і Часослов українською мовою, які вийшли під редакцією Архiepіскопа Ніканора. Перший видруковано в 1949 р. в Новому Ульмі, а другий — в 1950 р. в Карлсруе. На жаль, матеріальні труднощі не дозволили видати Часослов друкарським способом

⁴⁵) Минулий 1947 рік в житті Укр. Авт. Прав. Церкви на еміграції. «Укр. Прав. Церк. Календар на 1948 рік». Штуттґарт-Мюнхен. Стор. 69.

⁴⁶) Минулий 1948 рік в житті УАПЦ Церкви на еміграції. «Укр. Прав. Церк. Календар на 1949 рік». Штуттґарт. Стор. 115.

і він вийшов на ротаторі. Часослов видано за взірцем наших старих Часословів в поширеному обсязі.

Зараз же після сесії Свящ. Синоду, в днях 19-20 квітня 1948 р. в Авґсбурґу відбулося засідання Собору Єпископів УАПЦ. На цьому засіданні серед ряду інших постанов було прийнято, що організація праці місійно-освітньої й видавничої (в редакційній частині) має зосереджуватися в Богословсько-Науковому Інституті при Свящ. Синоді УАПЦ. Цей Інститут був заснований в 1946 році. Після виїзду його першого голови проф. І. Ф. Власовського до Канади, на Соборі Єпископів

**Собор Єпископів УАПЦ в Мюнхені
12-15 травня 1947 року.**

20 квітня 1948 р. його головою було обрано Архiepіскопа Ніканора⁴⁷⁾. Це становище Владика Ніканор займає по сьогодні.

Реалізуючи постанову Церковного З'їзду з Регенсбурґу, Свящ. Синод УАПЦ приступив у 1948 р. до видання друкованого органу УАПЦ під назвою «Богословський Вісник». Перше число його вийшло в червні 1948 р. під редакцією Неофіта Кибалюка. Друге число за липень-грудень 1948 р. — в кінці цього ж року, на 178 ст. під редакцією ВПР Архiepіскопа Ніканора. На жаль, валютна реформа 1948 р. спричинила припинення дальшого видавання цього цінного журналу.

Окрім згаданих вже Службеника, Часослова, «Богословського Вісника» і праці Архiepіскопа Ніканора «Догматично-канонічний устрій Святої Православної Вселенської Церкви», яка Свящ. Синодом УАПЦ була призначена як підручник православної каноніки для українських середніх шкіл, Богословський Інститут видав ще праці: «Коротка історія Православної

⁴⁷⁾ Пресовий Комунікат, «Богословський Вісник» ч. 1/1948. Стор. 95-96.

Церкви» (проф. І. Ф. Власовського) і «Короткий православно-християнський Катехизис» (Прот. С. Гаюка).

У зв'язку з посиленою еміграцією, впродовж 1948-1951 років з Німеччини виїхала більшість православних українців у інші країни. Мав також виїхати ВПР Архiepіскоп Ніканор, якого Митрополит Полікарп 30 січня 1950 р. призначив на правлячого Єпископа УАПЦ в Австралії. Однак через поганий стан здоров'я Владика не зміг виїхати. Лікарська комісія переселенного табору Функказерне в Мюнхені вкінці 1951 року

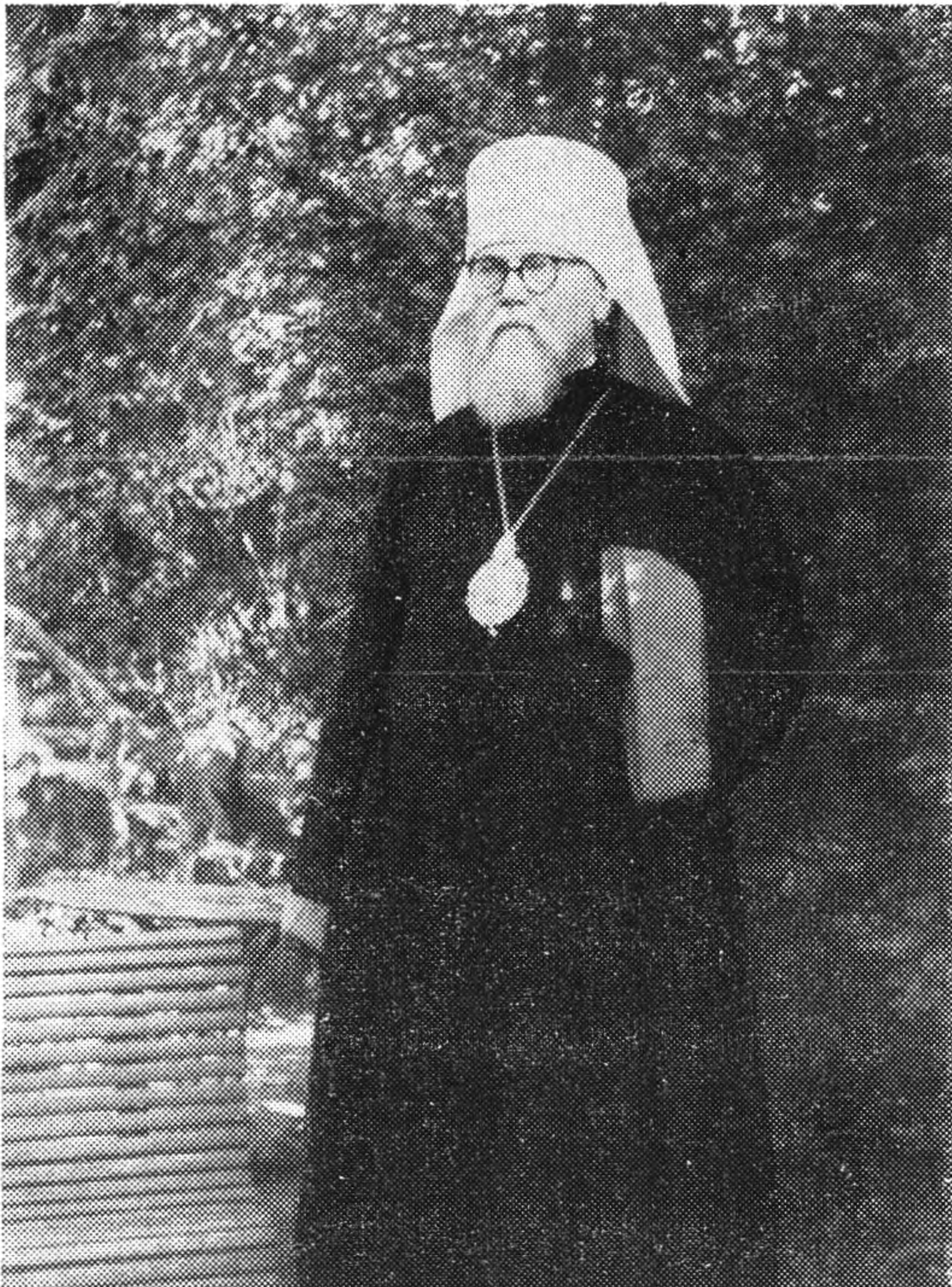

Собор Єпископів УАПЦ з участю Духовенства і Мирян в Парижі 15 жовтня 1952 року.

остаточно ствердила неможливість переїзду Владика Ніканора до Австралії з огляду на хворобу серця. ВПР Архiepіскоп Ніканор залишився в Німеччині. Була в цьому воля Божа, бо тут власне в Європі необхідно було, щоб був Архiepіастир такого формату як Владика Ніканор, якому незабаром довелося взяти на себе велике становище зверхника УАПЦ. Після переїзду в квітні 1950 р. Митрополита Полікарпа до Франції та виїзду інших Єпископів УАПЦ з Європи, Владика Архiepіскоп Ніканор переймає духовну опіку над усією нашою Церквою в Німеччині, одержуючи призначення від Митрополита Полікарпа 9 липня 1951 року.

В дні 15-16 вересня 1952 р. в митрополичому домі в Ольней су Буа під Парижем відбувся Собор Єпископів УАПЦ з участю представників від духовенства і вірних у Європі. В них взяв

участь заступник голови Собору Єпископів УАПЦ ВПР Архiepіскоп Ніканор. Першого дня засідань Собору було ухвалено Владику Архiepіскопа Ніканора за велику й корисну працю для Української Автокефальної Православної Церкви піднести до сану Митрополита з титулом »Архiepіскопа Київського і Чигиринського, Митрополита УАПЦ в Німеччині« з правом ношення властивого цьому титулу білого клобука⁴⁸⁾.

ВПР Вл. Митрополит НІКАНОР
в саду в Ольней після Собору
Єпископів 15, 10. 1952 р.

Не зважаючи на свій поганий стан здоров'я Митрополит Ніканор в цьому часі відвідує деякі парафії (Мюнхен, Новий Ульм, Дорнштадт) та очолює делегацію УАПЦ на Конференцію Православних Церков у Німеччині, що була скликана Світовою Радою Церков і відбулася в днях 18-19 листопада 1952 року в Румельсбергу біля Нюрнбергу. Відвідує він також інші Конференції Світової Ради Церков (Мюнхен, Шванберг біля Кітцінгену, Тутцінг, Геренальб та інші) і бере в них участь, репрезентуючи перед чужинцями Українську Православну Церкву.

⁴⁸⁾ Комунікат про засідання Свящ. Собору Єпископів УАПЦ, »Рідна Церква« ч. 2, лист.-грудень 1952 р., стор. 2.

IX

СМЕРТЬ МИТРОПОЛИТА ПОЛІКАРПА. ВЛАДИКА НІКАНОР — МИТРОПОЛИТОМ УАПЦ НА ЧУЖИНІ. НАДЗВИЧАЙНИЙ СОБОР УАПЦ В ПАРИЖІ. ПРАЦЯ МИТРОПОЛИТА НІКАНОРА НАД ПОЄДНАННЯМ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ. СОБОР УАПЦ 1956 Р. В КАРЛСРУЕ. ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ МИТРОПОЛИТА НІКАНОРА. НАУКОВІ, НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ Й ЛІТЕРАТУРНІ ПРАЦІ.

22 жовтня 1953 року в своїй резиденції в Ольней су Буа під Парижем несподівано успокійвся Митрополит Полікарп. Похоронні відправи, що відбулися в Парижі, очолив Митрополит Ніканор. Згідно з §5 статуту УАПЦ до керування Церквою приступив ВПР Митрополит Ніканор як дотеперішній заступник спочилого Митрополита Полікарпа. Надзвичайний Собор УАПЦ, що відбувся 28 жовтня в Парижі й в якому взяли участь члени Свящ. Синоду, Митрополичої Ради й репрезентанти УАПЦ з Бельгії, Вел. Британії, Німеччини й Франції під головуванням ВПР Митрополита Ніканора, звернувся з проханням до Владики Митрополита очолити Українську Автокефальну Православну Церкву з титулом «Митрополита УАПЦ на еміграції». Митрополит Ніканор дав на це свою згоду й з того часу очолює Українську Автокефальну Православну Церкву.

Гарячим бажанням Митрополита Ніканора ще перед вибором його на Митрополита усієї УАПЦ, і яке після вибору посилювалось і набрало конкретних форм, було бачити всіх православних українців об'єднаними. Це змагання знайшло свій вислів в одній з постанов Собору в Парижі, в якій говориться:

«Надзвичайний Собор надає особливого значіння справі участі в розбудові Рідної Церкви та в церковній праці вірних її. Бо ж Церква Христова не з самих тільки пастирів складається, але і з пастви. І на обидві частини рівномірно мусять падати як тягар обов'язків перед Богом і Нацією, так і відповідальність за цілість і порядок у Церкві. Тому Надзвичайний Собор гардче закликає вірних УАПЦ прийти на поміч пастирям та взяти якнайпильнішу участь в церковній праці, залишивши поза огорожею Церкви властиві людям сварки, заколоти та порахунки. Закликає усіх пастирів і вірних влитися в моноліт Єдиної Православної Церкви Українського Народу і разом стати до спільної праці на Ниві Христовій для добра нашого Народу...»⁴⁹⁾.

⁴⁹⁾ Комунікат Відділу Інформації УАПЦ, «Рідна Церква», ч. 6 (8), стор. 3.

Ще в часі, коли Владика Ніканор був лише правлячим Єпископом на Німеччину, він прихильно поставився до праці «Ініціативної Комісії в справі церковного поєднання православних українців у Німеччині», яка відбула своє перше засідання 8 березня 1952 р. в Мюнхені, й поблагословив одному з її ініціаторів свящ. А. Дублянському взяти участь в працях цієї Комісії. Комісія видала своє перше Повідомлення⁵⁰⁾, яке

Високопреосвященіший Митрополит Ніканор відправляє чин похорону над труною Бл. Вл. Митрополита Полікарпа.

знайшло прихильне схвалення Владики Ніканора, що було підтверджено й ширше освітлене в розмові Владики Ніканора з двома членами Комісії проф. І. Бакалом і ред. П. Котовичем. Це інтерв'ю було видруковане в часописі «Українські Вісті» (Новий Ульм) ч. 73 за 1952 рік під заголовком «Двері до церковної єдності відчинені». Після цього Ініціативна Комісія видала своє Повідомлення ч. 2 в п'ятому пункті якого говорилося: «...Архієпископ Ніканор ствердив визнання акту Ініціативної Комісії, зокрема в питанні ідеологічних засад УАПЦеркви. Також він підкреслив, що як ухвали Ашаффенбурзького З'їзду з 26. 8. 1947 р. перестали бути актуальні, так і ухвала Собору Єпископів про відлучення з 23-24. 10. 1947 р. сама собою відпадає для всіх тих, що прагнуть єднання, і

⁵⁰⁾ «Українські Вісті» (Новий Ульм), ч. 33-34 за 1952 р.

благословив їх вважати себе рівноправними членами Єдиної Української Православної Церкви на терені Німеччини⁵¹). Після цього прот. Д. Бурко, один з ініціаторів і член Комісії, й частина мирян, що хотіла єднання, об'єдналася в одній УАПЦ під проводом Митрополита Ніканора.

Серед дальших заходів Митрополита Ніканора до поєднання православних українців, вже коли Владика очолював усю УАПЦ, необхідно згадати постанову Митрополичої Ради УАПЦ з участю Свящ. Синоду й Голів Генеральних Церковних Управлінь в Європі під головуванням ВПР Митрополита Ніканора з дня 7 серпня 1955 року в Парижі. Нарада заслухала доповідь ВПР Митрополита Ніканора, в якій він оповів про труднощі об'єднання православних українців в одній Церкві через молитовне роз'єднання окремих груп. А тому ВПР Митрополит висловив погляд, що належить спромогтися на рішучі кроки, щоб запобігти дальшому поглибленню ворожнечі серед православних українців на ниві церковній і відкинути все, що не сприяє єднанню їх навколо Пастиреначальника Господа Ісуса Христа та Його Святої Церкви. Важливим кроком вважає він поновний розгляд справи наложення Собором Єпископів УАПЦ 24. 10. 1947 р. на декого з православного українського духовенства й вірних церковно-дисциплінарних санкцій, про що також поступив внесок від Архiepіскопа Григорія.

Після докладного й поважного обмірковування доповіді ВПР Митрополита Ніканора Митрополича Рада, беручи під увагу, що Ашаффенбурзький розлам боляче відбився на єдності віруючого українського народу та що ані церковний розлам ані санкції не можуть і не повинні тривати вічно, задля церковного миру і щоб знищити перешкоди до поєднання, постановила ці санкції зняти, повернути молитовне й євхаристичне єднання з Архiepіскопом Григорієм, його духовенством і вірними⁵²).

Хоч ці ухвали не привели до об'єднання з причин не залежних від УАПЦ, вони усунули підстави до ворожнечі. Не зважаючи на це, ВПР Митрополит продовжував далі працювати над справою об'єднання всіх православних українців ще в ширшому засязі. Новий проект засад об'єднання, що його опрацював ВПР Митрополит Ніканор, був прийнятий 17 грудня 1956 року на Соборі УАПЦ в Карлсруе. Цей Собор був безперечно найважливішою подією в житті Української Автокефальної Православної Церкви на чужині в останніх роках. Спочатку він був запроєктований на жовтень 1954 р.

51) Повідомлення ч. 2 Ініціат. Комісії. «Рідна Церква» ч. 2 за 1952 рік., стор. 11 і «Укр. Вісті» ч. 84-85 за той же рік.

52) Комунікат Відділу Інформації УАПЦ з 23 серпня 1955 р., «Рідна Церква» ч. 19 за вересень-жовтень 1955 р., стор. 9.

але не зміг відбутися в зазначеному терміні через технічні перешкоди й матеріальні труднощі. Відбувся він два роки пізніше, в днях 16-18 грудня 1956 р. в Карлсруе (фактично в Томасгофі біля Карлсруе). На Собор прибуло 45 делегатів (24 духовних особи й 21 мирян) з Німеччини (більшість), Англії, Франції й Бельгії. Собор відкрив вступним словом ВПР Митрополит Ніканор, який головував на ньому й виголосив доповіді про стан УАПЦ у світі й про взаємовідносини й ідейне єднання окремих частин Єдиної Української Православної Церкви на чужині.

У своїй другій доповіді ВПР Владика Митрополит подав і Собор опісля схвалив наступні пункти співпраці між Українськими Православними Церквами:

1. Українська Православна Церква, де б вона не була і до чієї б юрисдикції (української) вона не належала, — є частиною Єдиної Української Автокефальної Православної Церкви (виныток див. п. 7).

2. Всі Українські Православні Церкви в різних країнах розсіяння нашого народу вважати за незалежні одна від одної (в адміністративному відношенні) частини Єдиної Української Православної Церкви, що ще організаційно не пов'язалися.

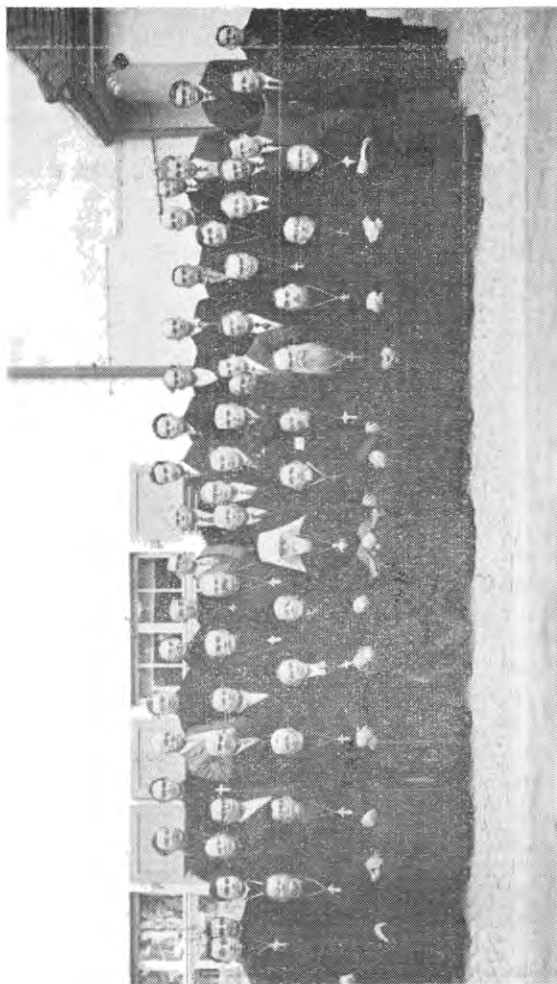
3. Для поєднання цих частин в одне Православне Тіло Христове необхідно утворити Координаційний Центр, до якого входили б представники всіх церковних галузей, що однаково вірують у Христа, визнають догмати й канони Вселенської Православної Церкви і стоять на позиціях незалежності Української Православної Церкви від будь-яких чужонаціональних Церков.

4. Ввесь Єпископат, Клір і Вірні, що причислюють себе до Єдиної Української Автокефальної Православної Церкви, повинні негайно увійти в молитовне єднання між собою. Це не торкається Єпископів і Кліру, канонічність яких викликає сумнів, але й це треба жалежно дослідити і соборно встановити.

5. Кожна краєва чи ідеологічно відсепарована галузь Української Православної Церкви може мати власний статут і жити власним організаційним життям, не втручаючись в життя іншої церковної галузі.

6. Загально-церковні питання вирішує Церковний Собор, який усуває також різні тертя та непорозуміння поміж окремими частинами Української Православної Церкви.

7. До згаданої в п. 1 Єдиної Української Автокефальної Православної Церкви можуть належати лише церковні групи, єпархії чи Краєві Церкви, що стоять на ґрунті повної, як організаційної, так і духовної **незалежності від будь-якої чужонаціональної Церкви** і одночасно визнають себе членами

Перший Собор УАПЦ на еміграції в м. Карлсруе. 16-18 грудня 1956 року.

Вселенської Православної Церкви, якими природньо стають православні християни через Тайну св. Хрищення⁵³⁾.

Собор розглянув і затвердив новий статут Церкви, вибрав органи УАПЦ, передбачені цим статутом та прийняв ряд ухвал. На закінчення Собору ВІР Митрополит Ніканор виголосив глибоке змістом слово, стверджуючи, що на Соборі були намічені конструктивні шляхи, якими має далі піти наша

⁵³⁾ Комунікат... »Рідна Церква« ч. 27 за січень-лютий 1957 рік, стор. 2.

Церква. Собор був добре підготовлений й зразково проведений, в чому велика заслуга Митрополита Ніканора⁵⁴⁾.

Поважний вік Владики Митрополита Ніканора, довголітня праця на Ниві Церкви Христової, що принесла великий досвід, улегшують йому керувати Українською Автокефальною Православною Церквою на чужині, в тяжких обставинах

**Його Високопреосвященство Високопреосвященіший
Митрополит НІКАНОР
відкриває Перший Собор УАПЦ на еміграції.**

еміграційного життя. До того ще треба додати характеристичні риси Владики Митрополита: його розважність, миролюбність і спокійне сприймання життя, властиве людям сильної волі, а в першу чергу відданість Божим наказам. Лагідність і тактовність в обходженні з людьми здобули для Владики багато приятелів. Доказом цього є численні приві-

⁵⁴⁾ Прот. А. Д.: Собор УАПЦ в Європі. «Рідна Церква» ч. 26 за листопад-грудень 1956 р., стор. 10.

тання, що надходять до Владики з усіх майже країн вільного світу з нагоди свят і його ювілеїв. Але не сплять і супротивники нашої Церкви та Владики Митрополита. Як стверджує прот. Ф. Луговенко, один з ближчих співробітників Владики Митрополита Ніканора, він »дуже близько й болоче приймає до серця всякі незгоди, якими, на жаль, багате й наше церковне життя. Всі його сили направлені на те, щоб налагодити мир і згоду в рядах православних українців. На жаль, свідомі і несвідомі слуги ворогів УАПЦ не сплять, а сіють всякими засобами роздор і озлоблення, де тільки можуть. Не раз доводилося чути від Владики повні гіркоти й болю слова: »І чого їм треба від мене? Я їх не чіпаю і нічого їм злого не робив! Відкіля у людей береться стільки злоби?« Мабуть саме те, що Високодостойний Владика Митрополит нікого не чіпає, особливо лютує ворсга. Цього останнього дратує миролюбність Владики, його розважність, його християнське відношення до кожного»⁵⁵).

Не зважаючи на свій поважний вік, ВПР Митрополит Ніканор інтенсивно працює, з непослабленою енергією керує справами Української Автокефальної Православної Церкви на чужині, цікавлячись кожною ділянкою церковного життя, пише глибокі змістом Різдвяні і Великодні Послання й статті та спогади, веде дуже широку кореспонденцію, відписуючи сам особисто на численні листи, які приходять до нього. Особисто до останнього часу Владика Митрополит приймає участь в різних зустрічах екуменічного характеру та з'їздах духовенства. Ще недавно відбував він також візитаційні поїздки по парафіях, з яких найбільша відбулася в 1955 році, коли то в місяці липні відвідав парафії Новий Ульм, Дорнштадт, Гольдсеге, Інгольштадт, Ляндсгут та Мюнхен-Людвігсфельд, а в серпні того ж року — Францію (Париж, Везін-Шалет і Абондан).

Глибоко освічений і добрий знавець догматики й канонів Вселенської Православної Церкви, займає він визначне місце серед сучасних українських православних ієрархів. ВПР Митрополит Ніканор твердо стоїть на засадах канонічності й автокефальності Української Автокефальної Православної Церкви. Незалежність Української Православної Церкви від усяких чужих чинників для нього зрозуміла, як потреба повітря для людини. Вірний засаді єдності Української Православної Церкви на чужині, Владика Митрополит разом з усією УАПЦ входить в склад об'єднаної Української Православної Церкви, що до неї належать УПЦерква в США на чолі з ВПР Митрополитом Іоаном і УГПЦерква в Канаді на чолі з ВПР Митрополитом Іларіоном.

⁵⁵) Прот. Ф. Л.: Знаменний ювілей, »Рідна Церква« ч. 44 за жовтень-грудень 1960 р., стор. 3.

ВПР Митрополит Ніканор має ряд друкованих праць, з яких найважливіші вже згадувана вище «Просвіта на селі» (підручник для діячів народньої освіти), «Наші могили» (інструктивні вказівки до розкопування курганів), «Королева Бона в історії Крем'янця», «Азалія понтіка на Волині» (природничий нарис), «Культ предків на Волині» (про домашнє вогнище), «Не дамо» (історичного змісту), «Історія Дерманського монастиря», «Дерманська чи Казанська ікона Божої Матері», «Старі церковні звичаї на Волині», «Історія села Мізова на Ковельщині», згадувана також вище праця «Догматично-канонічний устрій Вселенської Православної Церкви» та ряд дрібніших літературних

**ВПР Митрополит за роботою
в своїй резиденції в Карлсруе.**

твсрїв-оповідань, що фактично становлять спогади автобіографічного характеру («Авратинські урвища», «Вмер батько наш», «Діти на городі» й багато інших), що їх друкував під різними псевдонімами й в різних часах та в різних журналах і часписях, починаючи з 1909 року й аж до останніх днів. Всі ці оповідання є властиво частиною однієї більшої повісті «Широким шляхом».

Серед недрукованих праць найважливіші: «Місце народження св. Петра Ратненського, Митрополита Київського», «Опис Яревищського монастиря на Волині», «Догматичне Богословіє» (підручник), «Історія Української Церкви в XX столітті». Де-

кілька цінних рукописів загинуло під час воєнних подій на Волині, з них вартісна збірка записаних ним кількасот українських народніх пісень з Волині й Полісся з голосом до них і акомпаньяментом бандури⁵⁶).

X

ПОСТАТЬ ВПР МИТРОПОЛИТА НІКАНОРА І ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА У СПОГАДАХ І ОПИСАХ ЙОГО СУЧАСНИКІВ.

ВПР Митрополитові Ніканорові ряд сучасників у своїх спогадах і описах присвятив теплі слова й влучну характеристику. Нижче наводимо деякі з них.

Відомий, покійний вже прот. Петро Білон у своїх спогадах пише:

»Прот. Ніканор Абрамович — це один з найкращих могиكان нашого старого Волинського духівництва, який приніс зі старих традицій все найкраще в нові часи — часи УАПЦ. Він народився в духовній родині, скінчивши Волинську Духовну Семінарію, студіював в Київській Духовній Академії. В Єпископи був наставлений 9 лютого 1942 р. в Пинську, а 20 травня того ж року Собором Єпископів УАПЦ піднесений був до сану Архиепископа Київського. На еміграції був вибраний заступником Митрополита УАПЦ до смерті.

Владика Ніканор знавець догматики, але відносно св. канонів, то треба ствердити, що поза покійним Митр. Олексієм Громадським, ми не мали більшого знавця каноніки. Мас колосальну пам'ять і тому може оповідати давно минулі дії, чи прочитане так, як би це були справи теперішнього моменту.

Голос і музикальність у Вл. Ніканора виняткові: октава і ніжний тенор. Він надзвичайно гарно служить, а це при високій маєстатичній постаті робить гарне вражіння. Любить церковні співи і народню пісню, і сам співає дуже добре. Любить природу, він знає всі рослини, назву їх по латині і її лічнічі властивості.

Вл. Ніканор абсолютно не прив'язує великої ваги до дібр дочасних і в тому подібний до нашого філософа Григорія Сковороди. Руководиться євангельським заповітом: «коли маєш дві сорочки, то віддай немаючому», і часто пригадуючи слова одного японського філософа, який говорив: «річ яка тобі не придалась ні до чого на протязі 10 днів — викинь». І він в дійсності, що мав, все роздавав своїм ближнім, лише одного

⁵⁶) Високопреосв. Митр. Ніканор, «Рідна Церква» ч. 1 (9) за січень-лютий 1954 р., стор. 6.

нікому не дарив — це книжки. Він кохається в добрій книжці. З собою возить книжки і любовно їх береже. Залишилась пара десятків, але зате яка їх ціна!

Проповіді його дуже цікаві, життєві, шкода, що їх нема в друку. Він надіслав мені ще в 1923 р. проповіді, які були надруковані в Проповідницькому листку. В житті і в товаристві Вл. Ніканор дуже скромний, але надзвичайно приємний⁵⁷⁾.

Редактор О. Жданович, що знав Владику Ніканора ще з часів перебування його на парафії Мізов, пише про нього: «Мізов став острівцем і джерелом української свідомости серед покритого злиднями й відгородженого окупантом від українських культурних осередків волинського Полісся. Як про легендарного пустельника говорили селяни за сотні кілометрів про священика, що грає на бандурі історичні думи, співає й навчав про Україну. Висока його постать з сумом в очах — у багатьох перед очима, як символ неволі і гвалту над живою душею людини, над душею українського патріота на його поневоленій землі, як символ знущань над українцями навіть в релігійній ділянці...»⁵⁸⁾.

Проф. д-р Н. Полонська-Василенко, що відвідала Владику Митрополита в днях 31 жовтня до 2 листопада 1959 року, між іншим описуючи Карлсруе й красу лісу восені, який дотикає міста, пише:

»До цього лісу органічно входить помешкання нашого Владики. Входить — і становить його частину. Воно теж повне настрою з масою квітів, з вікном, наче запоною вкритим виткими рослинами, з старовинним годинником з «вежовим» дзвоном, високими полицями для бібліотеки та архіву. В цих невеликих кімнатах панує тиша, розлите тепло, що виходить не лише від електричної грубки, тепло, від якого розцвітають пальми в кімнаті: явище дуже рідке. З кухні двері ведуть на веранду, заставлену квітами. Сюди літають пташки, синички різних гатунків і сміливо, не дивлячись на людей, споживають, як свою належність, заготовлену для них їжу. Приходять з лісу білочки — і сучасний Франциск Ассизький, наш Владика, журиться: чому приходить їх дві, а не чотири, як приходило раніш? Така атмосфера спокою й безмежної християнської любови охоплює кожного, хто мав радість переступити поріг резиденції Владики Ніканора«.

Згадуючи розмову з Владикою Митрополитом, проф. д-р Н. Полонська-Василенко пише, що «головною темою були спогади Владики про часи будування УАПЦ, про перебування його в Києві на кафедрі Архiepіскопа Київського. Виключна пам'ять доповнювала ті документальні матеріали, які зберіг він у сво-

⁵⁷⁾ Прот. П. Білон, Спогади. Пітсбург, 1952. Стор. 101-102.

⁵⁸⁾ «Українське Слово», Париж, 14 серпня 1955 р., ч. 717-718.

**Його Високопреосвященство Високопреосвященіший
Н І К А Н О Р
Архиєпископ Київський і Чигиринський
МИТРОПОЛИТ УАПЦ НА ЕМІГРАЦІЇ**

йому архіві, ті унікальні, неповторні скарби нашої історії. Все це дало глибокий зміст нашим довготривалим, розмовам і робило їх незабутніми. Ці розмови були правдива історія УАПЦ, у всіх її виявах позитивних і негативних, правдива історія боротьби українського народу за свою Церкву з окупантами, які, на велике здивування, діяли спільно. Ця історія часто різвіювала легенди, що створилися біля важливіших фактів історії нашої Церкви, створилися іноді за браком джерел, а іноді — в наслідок злої волі.

Всі ці оповідання про темніші моменти історії, про темні дії людей, були освітлені глибокою християнською любов'ю, християнським всепрощенням навіть тих людей, що не лише «рекли всяк зол глагол», але й діяли зло. Нема злоби проти них у Владики, нема засудження, бо «засудження — гірше убивства», як каже він. Є тільки безмежне всепрощення... Так в одну гармонію зливалось все, і цей дух християнської любови, і краса квітів, і золото осіннього лісу, і синички, і фоліянти архіву, що бережуть правду УАПЦ⁵⁹).

З загальної характеристики діяльності Владики Митрополита, вважаємо кінечним навести слова А. Холмського з його статті з нагоди 50-ліття висвячення Владики на священника, вміщеної в «Українському Православному Слові»:

«Нам здається, що діяльність Владики Митрополита Ніканора, назовні назагал дуже тиха, не говірлива, зате змістом і розумінням подій та фактів глибока, — вже поклала в житті Української Православної Церкви свою борозду, що ніколи не зітреться: це хоч би зафіксовання в умах українських безумовної потреби існування й плекання одної загальної усієї Православної Церкви переємственності ієрархічної влади, що встановленню її в Українській Церкві Владика Ніканор багато прислужився та в чому був і є послідовним і твердим⁶⁰).

На закінчення цього біографічного нарису, що написаний до двадцятиліття з дня висвячення Владики Ніканора на Єпископа, тобто ювілею його двадцятирічного Архипастирського служіння, наводимо найбільш може характеристичну оцінку цієї діяльності й важливості факту канонічної хіротонії Владики Митрополита, що їх висловив у своєму листі до Владики з дня 4 серпня 1958 року визначний сучасний український православний богослов і історик Української Православної Церкви проф. І. Ф. Власовський. У цьому листі, що зберігається в архіві Митрополії УАПЦ, він пише:

«Архиєрейське Ваше служіння не було, як колись до рево-

⁵⁹) Проф. д-р Н. Полонська-Василенко: Три дні одвідин Митр. Ніканора. «Рідна Церква» ч. 41 за січень-лютий 1960 рік, стор. 5.

⁶⁰) А. Холмський: П'ятдесятиліття служіння в свящ. сані Митр. Ніканора, «Укр. Прав. Слово» ч. 9 за вересень 1960 рік, стор. 11.

ERZBISCHOF VON WARSCHAU.
UND METROPOLIT DER HEILIGEN ORTHODOXEN
AUTOKEPHALEN KIRCHE IM GENERALGOVERNEMENT.

АРХІЄПІСКОП ВАРШАВСЬКИЙ І МИТРОПОЛИТ
СВЯТОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
В ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ.

Den 10. травня 1942

№ 702.

ПОСВІДКА.

Warschau, Sigismundstrasse 13.

Цим стверджую, що Ніканор, Архієпископ Київський і Чигиринський - з складу УАПЦеркви - отримав з мого благословення канонічну хіротонію 9 лютого 1942 року в м.Шинську й, перебуваючи з мною та з Святішими Патріархами Православними в канонічному єднанні, належить до Єпископату Св.Вселенської Православної Церкви.

Діонісій
МИТРОПОЛИТ ВАРШАВСЬКИЙ.

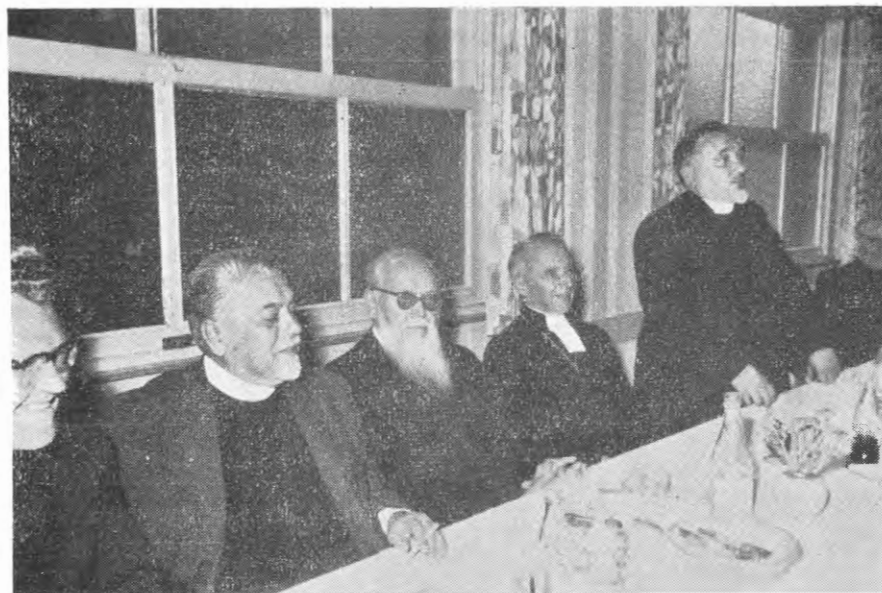
Посвідка Блаженнішого Митрополита Діонісія про канонічність висвяти ВПР Вл. Ніканора.

люції 1917 р., духовною кар'єрою, становищем в Російській Церкві рівним губернаторському в державній адміністрації, а дійсно подвигом, подібним першохристиянському апостольському, в небезпеках в дорогах, в небезпеках від земляків, в небезпеках у містах, в небезпеках між лжебратами, в труді й біді, часто в недосипанні, в голоді й спразі, часто в постах, у холоді й наготі... (2 Кор. XI, 26-27). В часах страшної заві-

**Високопреосвященіший
Н І К А Н О Р
Митрополит УАПЦ на еміграції.**

рюхи другої світової війни наступило це служіння і було воно пов'язане з крайньою потребою в житті рідного Вам українського православного народу, потребою у відновленні національної ієрархії УАПЦеркви і самої Церкви тієї, знищеної безбожним світським режимом в Україні в 30-роках XX віку. Ви були, після єпископської хіротонії в Пинську, делеговані з тією метою до столиці України Києва і з честю те завдання відновлення українського православного життя, в боротьбі з супротивниками нашої Церкви, виконали, що увійшло вже в аннали історії нашої Церкви».

На прийнятті на честь 50-ліття духовного служення ВПР Вл. Митрополита Ніканора 14. 8. 1960 р. Протопр. С. Молчанівський вітає ВПР Ювілята. Сидять: о. Б. Пеке, ВПР Вл. Архiepіскоп Мстислав, ВПР Вл. Митрополит Ніканор, Пастор К. Кох.

ПІСЛЯ БОГОСЛУЖЕННЯ

23. 4. 1961 р. В ШЕНБЛІКУ
Сидять зліва направо: Прот. о. Д.
Еурко, Протспр. о. С. Молчанів-
ський, Прстопресвітер о. В. Виш-
невський, ВПР Вл. Митрополит
НІКАНОР, Пастор К. Кох, Прото-
пресвітер о. І. Бачинський, Прот.
о. М. Гільтайчук. Стоять, 1-й ряд:
Свящ. о. А. Гурський, пані Сви-
риденко, пані А. Бурко, пані О.
Молчанівська, пані Т. Король,
пані Є. Дублянська, Прот. о. А.
Дублянський, Прот. о. Ю. Шер-
бина; 2-й ряд: Свящ. о. Д. Сви-
риденко, Свящ. о. М. Гаюк, Про-
тодиякон с. Л. Король, Свящ. о.
А. Близнюк, Диякон о. М. Кар-
дашенко, Диякон о. Д. Верхов-
ський, пан А. Лонюк.

З М І С Т

Розділ I

Рід Владики. Початкова освіта. У Волинський Духовний Семінарії. Професори українці. Українська Громада в Семінарії. Співпраця з Товариством Дослідників Волині Стор. 3-8

Розділ II

Висвячення на священика. Перша парафія. Здобуття вищої освіти. Евакуація. Призначення на опікуна біженців. Братство Св. Спаса. Призначення на Волинського Губерніяльного Інструктора Народньої Освіти. Культурно-освітня праця. Видавнича діяльність. Стор. 9-14

Розділ III

Прибуття до с. Сельця. Володимирське Духовне Правління. Володимирський Єпархіяльний З'їзд у Почаєві в 1921 р. Церковна діяльність Прот. о. Н. Абрамовича. Родинна трагедія Стор. 15-20

Розділ IV

На засланні в Дерманському монастирі. Пропозиція бути Настоятелем у Парижі. Призначення на Настоятеля до Киверець. Місійна праця в Киверцях. Перенесення до Мізова й душпастирська праця в рідному селі Стор. 21-24

Розділ V

Становище Православної Церкви в Україні після заляття її німцями. Висвячення о. Ніканора Абрамовича на Єпископа. Пинський Собор 1942 р. Стор. 25-30

Розділ VI

Ситуація в церковному житті Києва перед прибуттям туди Українських Єпископів. Прибуття Єпископів Ніканора і Ігоря до Києва. Всенародне обрання Вл. Ніканора на Київську Катедру. Акт про визнання своїм Єпископом Вл. Ніканора Представниками УАПЦ. Не-

прихильне ставлення до УАПЦ гітлерівської влади. Організація Вищого Церковного Управління. Відновлення українського церковного життя на Київщині. Другий Собор Єпископів УАПЦ в Києві. Висвята нових Єпископів. Праця Вищого Церковного Управління УАПЦ. Перешкоди в церковній праці . . . Стор. 31-44

Розділ VII

Собор Єпископів УАПЦ в Луцьку. Справа Об'єднання обох Православних Церков в Україні. Почаївський Акт 8 жовтня 1942 р. Протиакція гітлерівської влади і Єпископату Автономної Церкви. Нагородження Архiepіскопа Ніканора мешканцями рідного села. Похорон жертв советських налетів на Київ. Відвідини Канева і Панахида на могилі Тараса Шевченка. Дальші неприхильні дії гітлерівців супроти УАПЦ і Архiepіскопа Ніканора. Евакуація Києва Стор. 45-52

Розділ VIII

Перебування в Рівному і Варшаві. Собор Єпископів УАПЦ в 1944 р. в Варшаві. Дальша евакуація. Прибуття до Німеччини. Діяльність Архiepіскопа у Німеччині до 1953 р. Церковний З'їзд у Регенсбургу. Видавнича діяльність. Призначення Вл. Ніканора Митрополитом УАПЦ на Німеччину Стор. 53-60

Розділ IX

Смерть Митрополита Полікарпа. Владика Ніканор Митрополитом УАПЦ на чужині. Надзвичайний Собор УАПЦ в Парижі. Праця Митрополита Ніканора над поєднанням православних українців. Собор УАПЦ в 1956 р. в Карлсруе. Наукові, науково-популярні й літературні праці Стор. 61-68

Розділ X

Постать ВПР Митрополита Ніканора і його характеристика у спогадах і описах його сучасників Стор. 69-74

СПИСОК СВІТЛИН ПОМІЩЕНИХ У КНИЗИ

	Стор.
1. ВПР Вл. Митрополит Ніканор (сучасний портрет) .	2
2. Церква в с. Мізові на Волині .	3
3. Дерманський Манастир	7
4. Свящ. о. Ніканор Абрамович (1920 рр.) .	8
5. Церковний хор в Киверцях	13
6. Прот. о. Ніканор Абрамович (1930 рр.) .	14
7. Церква в Киверцях	20
8. Група парафіян с. Мізова з їх Настоятелем .	20
9. Перший Собор Єпископів в м. Пинську 1942 р.	29
10. ВПР Ніканор Архiepіскоп Київський і Чигиринський	30
11. Собор Св. Андрія Первозванного в Києві	33
12. ВПР Архiepіскоп Ніканор на Богослуженні в Києві	35
13. Вл. Архiep. Ніканор і Вл. Єпископ Мстислав в Києві	37
14. ВПР Митрополит Олександр, ВПР Архiepіскоп Ніканор і ВП Єпископ Мстислав	44
15. Нагородна Грамота мешканців с. Мізова Архiepіскопу Ніканору	49
16. Місто Криниця в Карпатах	52
17. Собор Єпископів УАПЦ в Варшаві (Травень 1944 р.)	54
18. ВПР Вл. Архiepіскоп Ніканор на праці в УНРРА	56
19. Собор Єпископів УАПЦ в Мюнхені 12-15 травня 1947 р.	58
20. Собор Єпископів УАПЦ в Парижі 15 жовтня 1952 р.	59
21. ВПР Вл. Митрополит Ніканор в Ольней 15. 10. 1952 р.	60
22. ВПР Вл. Митрополит Ніканор відправляє чин похорону над труною Блаженішого Митрополита Полікарпа . .	62
23. Перший Собор УАПЦ на еміграції в Карлсруе 16-18 грудня 1956 р.	65
24. ВПР Вл. Митрополит Ніканор відкриває Перший Собор УАПЦ на еміграції	66
25. ВПР Митрополит Ніканор за роботою в своїй резиденції в Карлсруе	68
26. ВПР Вл. Митрополит в облаченні (1956 р.)	71
27. Посвідка Блаженішого Митрополита Дионісія про кано- нічність висвяти ВПР Вл. Ніканора	73
28. ВПР Вл. Митрополит Ніканор (1956 р.)	74
29. На прийнятті на честь 50-ліття духовного служіння ВПР Вл. Митрополита Ніканора	75
30. Після Богослуження в Шенбліку 23. 4. 1961 р.	76

З друкарні Української Видавничої Спілки в Лондоні.

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd.
237, Liverpool Road, London, N.1.

